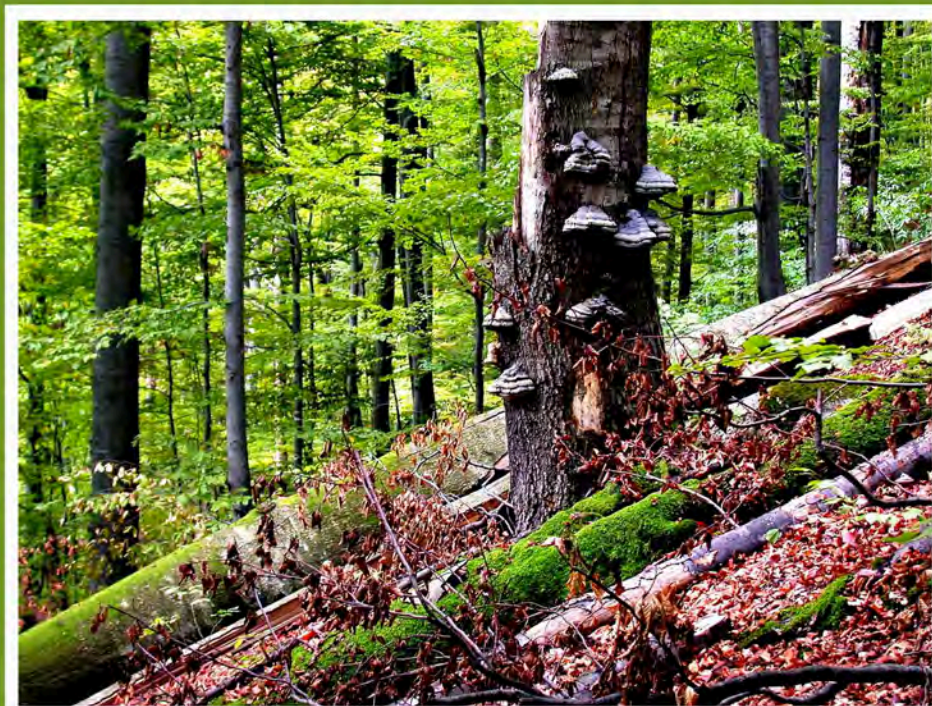

Ф.Д. ГАМОР

**ЕТАЛОН ЄВРОПЕЙСЬКИХ
ЛІСОВИХ ЕКОСИСТЕМ
ТА ПРИРОДООХОРОННОЇ СПРАВИ**

*Мало зосталось... мало –
Тих, що пізнали суть.
Та на тарелі, мамо,
Славу не нам несуть.*

Василь Кухта.
«Гори страшні, горбаті ...»

Ф.Д. Гамор

**ЕТАЛОН ЄВРОПЕЙСЬКИХ
ЛІСОВИХ ЕКОСИСТЕМ
ТА ПРИРОДООХОРОННОЇ СПРАВИ**

*Про деякі історичні аспекти створення
та розвитку Карпатського біосферного заповідника
з нагоди його 50-річчя*

Львів
«Растр-7»
2018

Гамор Ф.Д. Еталон європейських лісових екосистем та природоохоронної справи. Про деякі історичні аспекти створення та розвитку Карпатського біосферного заповідника з нагоди його 50-річчя. – Львів: Растр-7, 2018 р. – 126 с.

У зв'язку із відзначенням п'ятдесятиріччя організації Карпатського заповідника розглядаються деякі історичні аспекти його заснування та розвитку.

Подається коротка історична довідка про створення урядами колишніх Австро-Угорщини та Чехословаччини, перших лісових резерватів у Карпатах, які стали родоначальниками окремих заповідних масивів, та передумови прийняття Урядом Української РСР Постанови про організацію Карпатського заповідника та наступні розширення його території.

Увазі читача пропонуються аналітичні матеріали щодо створення на базі Карпатського природного заповідника Карпатського біосферного заповідника, нагородження останнього Радою Європи Європейським дипломом, занесення букових пралісів Карпат до переліку об'єктів Всесвітньої спадщини та прийняття Президентом і Урядом України рішень про їх збереження та сталий розвиток гірських населених пунктів у зоні розташування пралісів.

Ідеться також про важливу роль багаторічних українсько-швейцарських фундаментальних досліджень, лобіювання проєктів для поглиблення українсько-румунської прикордонної співпраці, реалізацію розробленого, у рамках українсько-німецького проєкту, стратегічного менеджменту для Карпатського біосферного заповідника, вдосконалення гірського та природоохоронного законодавства тощо.

Видання розраховане на науковців, студентів та фахівців у галузі охорони навколишнього природного середовища та сталого розвитку, працівників установ природно-заповідного фонду, органів влади та місцевого самоврядування, широке коло громадськості й активістів з охорони природи.

ISBN 978-617-7726-11-0

© Гамор Ф.Д., 2018

© Гамор Ф.Д., Борик О.В., обкладинка, 2018

© Ібіш П'єр Л., Губко В., післямова, 2018

© Карпатське екологічне товариство, 2018

© Видавництво «Растр-7», 2018

Fedir D. Hamor

**Role Model for European
Forest Ecosystem
and Nature Conservation**

*Some Historical Aspects of the Carpathian
Biosphere Reserve Designation and Development
on Occasion of Its 50th Anniversary*

Lviv
Publishing house “Rastr-7”
2018

Fedir D. Hamor. Role Model for European Forest Ecosystem and Nature Conservation – Some Historical Aspects of the Carpathian Biosphere Reserve Designation and Development on Occasion of Its 50-th Anniversary – Lviv: Raster-7, 2018. – 126 pp.

In relation to the 50th Anniversary celebration since the establishment of the Carpathian Reserve, some historical aspects of its foundation and development are viewed herewith.

A short historical reference on creation of the first forest reserves in the Carpathians by the governments of the former Austro-Hungary and Czechoslovakia as the root for a number of protected areas is provided, and the prerequisites for adoption of the Regulations on establishment of the Carpathian Reserve as adopted by the Government of the Ukrainian SSR and the subsequent expansion of its territory are illustrated here.

The analytical materials on establishing the Carpathian Biosphere Reserve on the basis of the Carpathian Nature Reserve, awarding of the later with the European Diploma by the Council of Europe, listing the primeval beech forests of the Carpathians in the UNESCO World Heritage List and adoption of corresponding Regulations on their conservation and providing sustainable development for mountain settlements in their vicinity by the President and the Government of Ukraine are offered to the readers' attention.

The publication also deals with an important role of a long-lasting Ukrainian-Swiss fundamental research, lobby for the projects aimed at strengthening the Ukrainian-Romanian trans-border cooperation, implementation of the strategic management plan for the Carpathian Biosphere Reserve developed within the framework of the Ukrainian-German project, as well as improvement of the legislation related to mountainous regions and nature protection, etc.

The given publication is intended for researchers, students and experts in the field of the environmental protection and sustainable development, employees of the protected areas system of Ukraine, public authorities and local self-government bodies, the wide public and conservation activists.

ISBN 978-617-7726-11-0

© Hamor F.D., 2018

© Hamor F.D., Boryk O.V., cover, 2018

© Ibisch Pierre L., Gubko V., afterword, 2018

© Carpathian Ecological Society, 2018

© Publishing house «Rastr-7», 2018

Зміст

Вступ	9
Перші етапи створення Карпатського заповідника	11
Включення заповідника до Міжнародної мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО та створення Карпатського біосферного заповідника	16
Завдяки зусиллям трудового колективу та підтримці центральних і місцевих органів влади	31
Особлива роль у розширенні та розвитку Карпатського біосферного заповідника Президента України Віктора Ющенка	39
За збереження природи – диплом Ради Європи	50
Ініціювання процесу включення букових пралісів Карпат до переліку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО та створення Європейської мережі букових лісів	56
Заходи Президента та Уряду України щодо збереження букових пралісів Карпат як об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО та забезпечення благоустрою й сталого розвитку гірських населених пунктів у регіоні їх розташування	73
Лобіювання проектів щодо поглиблення співпраці між природоохоронними територіями та українськими територіальними громадами які розташовані по обидва боки українсько-румунського кордону на Мараморошині	84
Багаторічні фундаментальні українсько-швейцарські наукові дослідження у Карпатському біосферному заповіднику	95
Українсько-німецький проект стратегічного менеджменту Карпатського біосферного заповідника	101
Пропозиції щодо вдосконалення гірського та природоохоронного законодавства в Україні	109
Деякі підсумки	119
П'єр Л. Ібіш (Німеччина), Вікторія Губко (Україна): Професор Федір Гамор – відданий керівник Карпатського біосферного заповідника та орієнтир у збереженні європейських пралісів	123

Contents

Intorduction	9
First stages of the Carpathian Reserve establishment	11
Inclusion of the reserve into the World Network of UNESCO Biosphere Reserves and designation of the Carpathian Biosphere Reserve	16
Thanks to the efforts made by the stuff members and the support granted by central and local authorities	31
An important role played by the President of Ukraine Victor Yushchenko in expansion and development of the Carpathian Biosphere Reserve	39
The Diploma of the Council of Europe as an award for nature conservation	50
Initiation of the process on listing primeval beech forests of the Carpathians into the UNESCO World Heritage List and establishment of the European Beech Forest Network	56
Actions defined by the President and the Government of Ukraine for preservation of primeval beech forests of the Carpathians as a UNESCO World Heritage Property and ensuring improvement and sustainable development of mountain settlements located in their vicinity	73
Lobby for the projects aimed at strengthening cooperation between protected areas and Ukrainian communities located on both sides of the Ukrainian-Romanian border in the Maramures region	84
Long-term Ukrainian-Swiss fundamental research activities at the Carpathian Biosphere Reserve	95
Ukrainian-German project on strategic management planning for the Carpathian Biosphere Reserve	101
Proposals for improvement of the legislation dealing with mountainous regions and environmental cooperation in Ukraine ...	109
Some results	119
Pierre L. Ibisch (Germany), Victoria Gubko (Ukraine): Professor Fedir D. Hamor: visionary driver of Carpathian Biosphere Reserve spearheading European primeval forests conservation	123

ВСТУП

Карпатський заповідник утворений Постановою Ради Міністрів Української РСР від 12 листопада 1968 року № 568 «Про організацію нових державних заповідників в Українській РСР», на території Івано-Франківської та Закарпатської областей – як перший серед заповідників та національних природних парків в Українських Карпатах.

А в 1993 році на його базі, а також із залученням територій державного ландшафтного заказника «Стужиця» та земель інших землекористувачів, Указом Президента України «Про біосферні заповідники в Україні» затверджено Карпатський біосферний заповідник (КБЗ).

Площа Карпатського біосферного заповідника становить 58035 гектарів та репрезентує все ландшафтне й біологічне різноманіття Українських Карпат, від передгір'я до субальпійської та альпійської зон.

Розташований у межах Рахівського, Тячівського, Хустського та Виноградівського районів Закарпатської області.

В зоні його діяльності знаходяться міста Рахів, Хуст та Виноградів й ще 17 інших населених пунктів, де проживає близько 100 тисяч чоловік.

Разом із транзитною зоною, площею 124,3 тисяч гектарів, яка об'єднує Марамороський, Чорногірський, Свидовецький та Угольсько-Широколужанський масиви в Тячівському та Рахівському районах, КБЗ входить до Міжнародної мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО.

Його букові праліси формують, у складі 12 європейських країн, найбільшу частину транснаціонального об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси й давні ліси Карпат та інших регіонів Європи».

Карпатський біосферний заповідник є одним з найбільших наукових та еколого-освітніх центрів Карпатського регіону, служить природною лабораторією для багатьох вітчизняних та зарубіжних науково-дослідних установ.

За час своєї діяльності Карпатський біосферний заповідник став міжнародно визнаною природоохороною, науково-дослідною установою, вніс ваговий внесок у збереження природних екосистем та сталого розвитку Карпат, створення екологічної мережі та розвитку природно-заповідної справи в Україні.

За оцінкою міжнародних експертів Карпатський біосферний заповідник є еталоном європейських лісових екосистем та природоохоронної справи.

**Місто Рахів – адміністративний центр
Карпатського біосферного заповідника**

ПЕРШІ ЕТАПИ СТВОРЕННЯ КАРПАТСЬКОГО ЗАПОВІДНИКА

Історія створення та становлення Карпатського заповідника бере початок від перших резерватів, які організовувались ще за часів Австро-Угорської імперії.

У 1907 р. створюються резервати у Стужиці та на південних мегасхилах гори Піп-Іван Марамороський, а в 1912-1914 рр. лісова дирекція Угорщини взяла під охорону невеликі ділянки Чорногірських пралісів на південно-західних схилах Говерли, у верхів'ях потоку Білий.

Велику увагу збереженню природи Карпат приділяли вчені та уряди Чехословаччини і Польщі, на території яких після розпаду габсбурзької монархії опинились землі Карпатського регіону.

Так, відомий чехословацький лісівник професор А. Златнік разом з А. Гілітцером домагаються розширення Говерлянського резервату в Чорногорі, обґрунтовують створення резервату в букових пралісах у

басейні р. Лужанка, які в майбутньому стали основою Карпатського заповідника.

Новий етап в роботі по збереженню унікальних Карпатських гірських екосистем розпочався після включення західноукраїнських земель до складу України. Вже в 1940 р. Рада народних комісарів УРСР приймає рішення про створення заповідників «Чорногора» і «Горгани» площею близько 100 тис. гектарів. Але Друга світова війна перешкодила реалізації цього рішення.

Тому після війни багато природодослідників (М.Г. Попов, Г.В. Козій, В.І. Комендар, В.Г. Колішук, К.А. Малиновський, С.М. Стойко та інші) розгортають у Карпатах ґрунтовні дослідження, публікують серію монографій та наукових статей з обґрунтуванням необхідності охорони флори і фауни, заповідання найцінніших екосистем.

У 1955 р. Академія наук УРСР скерує в Карпати спеціальну експедицію на чолі з академіком І.Г. Підоплічком, яка і виробила пропозиції щодо започаткування Карпатського заповідника із центральним масивом у Чорногорі та Угольсько-Широколужанським філіалом. Але реалізація цих рекомендацій стала можливою тільки після сформування у 1967 р. Державного Комітету УРСР по охороні природи, з подання якого Рада Міністрів УРСР, 12 листопада 1968 р. приймає постанову про створення перших в Україні чотирьох заповідників, зокрема Карпатського на

А. Златнік

С.М. Стойко

території Івано-Франківської і Закарпатської областей.

Практична робота заповідника як наукової установи розпочинається лише в 1974 р., коли в м. Рахові Закарпатської області створюється його спеціальна адміністрація.

Для становлення заповідника на першому етапі його розвитку чимало зробило колишнє Міністерство лісової і деревообробної промисловості УРСР і особисто міністр І.І. Грунянський, його перші керівники І.В. Вайнагій та Д.С. Саїк.

За короткий час на територіях, включених до складу заповідника, вирішуються складні питання запровадження заповідного режиму, закладаються підвалини науково-дослідної роботи, створюється необхідна матеріально-технічна база, вдосконалюється територіальна структура. В 1979 р. до нього приєднується Широколужанський масив, а в 1980 р. – «Долина нарцисів». Але в цьому ж році з складу вилучено та передано до складу новоутвореного Карпатського при-

родного парку масиви на північно-східних мегасхилах Чорногори, що знизило наукову цінність Карпатського заповідника як єдиної гірської екосистеми.

У перші два десятиріччя силами наукових співробітників заповідника та за активної участі фахівців колишнього Львівського відділення Інституту ботаніки АН УРСР (нині Інститут екології Карпат НАН України), Всесоюзного інституту лікарських рослин (м. Москва), Львівського і Ужгородського державних університетів, Львівського лісотехнічного інституту, Інституту географії АН СРСР (м. Москва), проводиться інвентаризація флори і фауни, налагоджується система моніторингу.

За результатами досліджень щорічно випускаються чергові томи «Літопису природи», видаються монографії – «Флора і рослинність Карпатського заповідника» (1982), «Карпатський заповідник» (1982), «Флора Карпатского

В.І. Комендар

заповідника» (1986), «Фауна Карпатського заповідника» (1988), «На єдине с тишиной» (1986) та багато інших наукових та науково-популярних праць. Формується науковий гербарій, наукова бібліотека, фото- і слайдотеки тощо.

Але, на жаль, в середині 1980-х років у заповіднику виникають

тенденції до порушення заповідного режиму і необґрунтованих лісозаготівель. Тому Державний комітет УРСР з охорони природи, за ініціативи професора В.І. Комендаря, вживає рішучих заходів щодо неухильного дотримання тут природоохоронного законодавства.

Учасники експедиції Академії наук Української РСР із питань організації Карпатського заповідника на полонині Брекул, у центрі – В.І. Комендар (1954 р.)

На конференції з нагоди 20-річчя Карпатського державного заповідника виступає академік АН УРСР К.М. Ситник (1988 р.)

Цвітуть шафрани у Мараморському масиві

ВКЛЮЧЕННЯ ЗАПОВІДНИКА ДО МІЖНАРОДНОЇ МЕРЕЖІ БІОСФЕРНИХ РЕЗЕРВАТІВ ЮНЕСКО ТА СТВОРЕННЯ КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА

У 1990 р. реалізується новий проект розширення території заповідника. До його складу включається високогір'я Карпат, створюється унікальний Мармароський заповідний масив. Його площа майже подвоюється і досягає 19899 гектарів. Таким чином, нарешті стає повноцінним гірським заповідником і охоплює всі висотно-поясні екосистеми Карпат – від передгір'я до субальпійської і альпійської зон.

У цей же час розгортається робота по перетворенню Карпатського заповідника в біосферний.

Цитата із офіційних документів, зокрема листа Міністра охорони навколишнього природного середовища України Юрія Щер-

бака від 4 листопада 1991 року до Ради Міністрів Української РСР найкраще ілюструє початок цього процесу. Отже, у цьому документі Міністр пише: «З метою збереження спільними зусиллями неповторних природних цінностей міжнародного значення на територіях, прилеглих до державних кордонів України, Республіки Польща і Словацької Республіки, ґрунтуючись на принципах рівності і незалежності та керуючись дорученням Ради Міністрів Української РСР від 27 грудня 1988 р. № 12041/23, Мінприроди України, разом з відповідними міністерствами і відомствами, Закарпатським облвиконкомом проведена підготовча робота

**Обговорення питання включення Карпатського заповідника до
Міжнародної мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО (1990 р.),
зліва направо: професор В.І. Комендар, начальник
Державного управління охорони навколишнього природного
середовища у Закарпатській області І.П. Негря,
професор Іван Волощук (Словаччина), Ф.Д. Гамор,
професор Еміль Клімо (Чехія) та професор С.М. Стойко**

Експерт Міжнародної координаційної ради Програми ЮНЕСКО «Людина і біосфера» – словацький професор Ладислав Шомшак (другий зліва) та відповідальний секретар Національного комітету МАБ України Н.М. Гордієнко (перша справа) під час вивчення пропозиції щодо включення Карпатського заповідника до Міжнародної мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО (1990 р.)

по створенню першого в Європі міжнародного біосферного заповідника в Східних Карпатах.

Міністрами охорони навколишнього середовища трьох країн 27.09.1991 р. в м. Устшики Дольні (Польща) підписаний Протокол про співробітництво в створенні заповідника, де передбачений механізм спільних дій з цього питання на завершальному етапі.

Зокрема, до підписання міжурядової угоди про створення спільного біосферного заповідника кожна із сторін спільно з національними комітетами по програмі ЮНЕСКО «Людина і біосфера» після погодження зі своїми урядами підготують необхідні матеріали по створенню на своїх територіях біосферних заповідників і самостійно звернуться до ЮНЕСКО для їх реєстрації і включення в міжнародну мережу біосферних заповідників.

Після цього на базі трьох національних біосферних заповідників буде створено міжнародний біосферний заповідник.

Для виконання цієї вимоги з боку України пропонується перетворити існуючий Карпатський державний заповідник в біосферний, з включенням до його складу республіканського заказника «Стужиця»...

Інформуючи про роботу по створенню міжнародного біосферного заповідника, який буде мати велике значення в справі розвитку міжнародного співробітництва незалежної України по охороні унікальної і єдиної екосистеми Східних Карпат, просимо Вас доручити: Держкомдеревпрому, Академії наук України разом з Мінп-

рироди України та Закарпатським облвиконкомом підготувати і вирішити в установленому порядку виділення навколо заповідника, в т. ч. заказника «Стужиця», зони для проведення наукових досліджень і встановлення моніторингу із збереженням на ній традиційної господарської діяльності та охоронної зони із заборонаю на ній діяльності, що шкідливо може впливати на охорону екосистем заповідника. Встановлення зони проводиться без вилучення у землекористувачів.

Академії наук України внести до Секретаріату Організації Об'єднаних Націй з питань науки, освіти і культури (ЮНЕСКО) пропозиції про включення Карпатського державного заповідника до міжнародної мережі біосферних заповідників».

Важливу роль у створенні міжнародного біосферного резервату відіграла створена міністрами трьох країн Координаційна рада, до складу якої увійшли провідні науковці та представники природоохоронних міністерств України, Словаччини та Польщі. Перше засідання цієї Ради, яке розробило стратегічні напрямки створення та діяльності міжнародного біосферного резервату у Східних Карпатах, пройшло 10-11 грудня 1991 року на базі Карпатського державного заповідника у м. Рахів. Серед проблем, які тут обговорювалися, було і питання: а що принесе жителям Карпатського регіону створення міжнародного біосферного резервату?

У 1991 р. Кабінет Міністрів України погоджується з пропозицією Міністерства охорони навколишнього природного се-

**Учасники міжнародних нарад у Карпатському заповіднику
із питань створення українсько-словацько-польського
біосферного резервату «Східні Карпати» (1991 р.)**

Під час науково-практичного семінару в Карпатському заповіднику відбувається перше обговорення Закону України «Про природно-заповідний фонд України» (1992 р.). На трибуні – заступник Міністра охорони навколишнього природного середовища України В.В. Костицький; фото учасників семінару на згадку

редовища України та виконкому Закарпатської обласної Ради народних депутатів про утворення на базі Карпатського державного заповідника та державного ландшафтного заказника «Стужиця» і прилеглих до них земель Карпатського біосферного заповідника. А в 1992 р. секретаріат ЮНЕСКО приймає рішення про включення Карпатського заповідника до Міжнародної мережі біосферних резерватів. Генеральний директор ЮНЕСКО Федеріко Майор Саргоса видає заповіднику сертифікат, на підставі якого Указом Президента України від 26 листопада 1993 р. затверджується Карпатський біосферний заповідник площею 38930 гектарів.

Кінець 1980-х років стає початком становлення і розвитку Карпатського заповідника як природоохоронної та науково-дослідної установи міжнародного значення. В заповіднику проводиться серія всесоюзних, всеукраїнських та міжнародних наукових і науково-практичних конференцій, на яких розробляється нова парадигма заповідної справи в Україні, а на конференції «Соціально-екологічні та економіко-правові аспекти розвитку заповідної справи в Україні» (Рахів, 1991) апробується проект Закону України «Про природно-заповідний фонд України», приймаються рекомендації щодо створення єдиної системи управління заповідними територіями, які стали основою для прийняття Постанови Верховної Ради України «Про впорядкування управління заповідниками і національними парками в Україні» (1993) тощо.

У цей же час у заповіднику створюються наукові лабораторії, які обладнуються необхідним устаткуванням, розширюється матеріально-технічна база, створюється перший в Україні музей екології гір.

Адміністрація налагоджує тісні контакти з природоохоронними установами багатьох зарубіжних країн, ініціює, разом із Татранським національним парком Словаччини, створення Карпатської Асоціації національних парків і заповідників, які об'єднали природоохоронні території України, Словаччини, Угорщини, Польщі та Румунії.

Карпатський біосферний заповідник отримує перший в Україні грант Глобального екологічного фонду у рамках проекту «Збереження біологічного різноманіття Карпат». Агенція США з міжнародного розвитку (USAID) розробляє проєкт розвитку екологічно зорієнтованого туризму та бізнесу в Карпатському регіоні.

У 2003 році Карпатський біосферний заповідник ініціює включення букових пралісів Карпат до переліку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, у 2007 році Комітет Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО включає їх разом із словацькими ділянками до списку Всесвітньої спадщини.

Треба особливо наголосити, що з часу заснування Карпатського біосферного заповідника його територіальна структура неодноразово змінювалась. У 1968 році площа заповідника складала 12672 гектари. Згодом (1979 рік) йому підпорядкували Широколужанський ландшафтний заказник (5644 га)

Гроза у Долині нарцисів

United Nations Educational, Scientific
and Cultural Organization

Programme on Man and the Biosphere

By decision of the Bureau of the International
Co-ordinating Council of the Programme on Man
and the Biosphere, duly authorized
to that effect by the Council

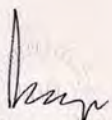
Carpathian Biosphere Reserve

is recognized as part
of the international network of Biosphere Reserves.

This network of protected samples of
the world's major ecosystem types
is devoted to conservation
of nature and scientific research
in the service of man.

It provides a standard against which can be measured
the effects of man's impact
on his environment.

Date Paris, 15 February 1993

Director-General
of Unesco

**Сертифікат про включення
Карпатського біосферного заповідника
до Міжнародної мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО**

та «Долину нарцисів» (256,5 га), а в 1990 році заказник «Кузій» та високогір'я Карпат (Марамороський масив і гору Говерлу) площею 7140 га.

Указами Президента України в 1997 році Карпатський біосферний заповідник знову розширено на 24316 гектарів, в тому числі 12006 гектарів передано у постійне користування, а в 2010 році передано в постійне користування ще 7508,8 гектарів.

У 1980 році на базі Говерлянського та Високогірного лісництва заповідника в Івано-Франківській області (5838 га) організовується Карпатський природний парк, а в 1999 році заказник «Стужиця» (2592 га) відходить до новоствореного Ужанського національного природного парку.

Таким чином, сьогодні площа Карпатського біосферного заповідника складає 58035,8 гектара, з яких 39485,8 гектарів знаходиться у його постійному користуванні, інші землі площею 18550,0 га входять до складу території біосферного заповідника без вилучення у землекористувачів.

Завдяки зазначеним вище територіальним змінам масиви біосферного заповідника сьогодні представляють все біогеографічне різноманіття Українських Карпат, від передгір'я до субальпійської та альпійської зон.

Виступаючи правонаступником перших природоохоронних резерватів та родоначальником двох національних природних парків в Українських Карпатах, Карпатський біосферний заповідник є одним з найважливіших форпостів

природоохоронної справи в Україні, відіграє виняткову роль у збереженні природних та культурних цінностей Карпатського регіону. В його межах охороняються найбільші у Європі ділянки букових пралісів, які в 2007 році у складі українсько-словацької номінації включені до переліку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Праліси «Стужиці» і макросхилів Піп-Івана Марамороського зайняли своє гідне місце серед об'єктів Світової спадщини, чим підтверджується далекоглядність ініціаторів їх створення ще на початку XX століття.

У Карпатському біосферному заповіднику знайшли надійний прихисток 1349 видів вищих судинних рослин, 66 видів ссавців, 193 види птахів та багато інших живих організмів. Великими життєздатними популяціями характеризуються бурий карпатський ведмідь, рись, дикий кіт, беркут (повсюдно зникаючі у Європі) та інші рідкісні види. Тут зустрічається, до прикладу, і понад 80 відсотків червонокнижних судинних рослин, що поширені в Українських Карпатах, та всі види названих рослин, котрі охороняються в цьому регіоні Бернською конвенцією та включені до Європейського червоного списку, значна частина асоціацій із Зеленої книги України тощо.

Чимала частка володінь біосферного заповідника розташована в межах закарпатської Гуцульщини, котра характеризується унікальною історією, фольклором і традиціями, збереження яких є також одним із найважливіших пріоритетів Української держави. Тому в цьому кон-

тексті багато уваги приділяється відновленню народних звичаїв та обрядів, популяризації посередництвом засобів масової інформації методів ощадливого природокористування.

Згідно концепції біосферних резерватів ЮНЕСКО, функціональне зонування території КБЗ (заповідна зона – 37.9%, буферна зона – 26.5%, зона антропогенних ландшафтів – 33.8% та зона регульованого заповідного режиму – 1.8%) дозволяє найбільш повно поєднати інтереси охорони природи та збереження традиційного господарювання. І це дуже важливо, адже в зоні діяльності біосферного заповідника розташовано 20 населених пунктів, де проживає близько 100 тис.

чоловік, які в тій чи іншій мірі потребують використання природних ресурсів. Тому багаторічна співпраця територіальних громад та адміністрації біосферного заповідника спрямована на пошук шляхів гармонізації стосунків у збереженні біорізноманіття та забезпечення інтересів місцевого населення.

Сьогодні можна констатувати, що ті конфлікти, які виникали на початку створення заповідника, в значній мірі розв'язані. Колектив біосферного заповідника зробив і робить все можливе, щоб вимоги Севільської стратегії ЮНЕСКО до біосферних резерватів, як до модельних територій сталого розвитку, стали у нашому краї реальністю.

**Експерти Світового банку (зліва на право)
Стів Бєрвік та Ендрю Бонд слухають доповідь Ф.Д. Гамора
про хід реалізації проекту глобального екологічного фонду
«Збереження біорізноманіття Карпат» (1996 р.)**

Спеціальна комісія обговорює проект розширення Карпатського біосферного заповідника (1996 р.). Справа наліво: заступник директора Рахівського ліскокомбінату Д.Д. Сухарюк, головний лісничий Закарпатського обласного управління лісового господарства І.І. Печер, Ф.Д. Гамор, професор С.М. Стойко та інші

Докладається чимало зусиль не на словах, а на ділі, щоб досягти примирення людини з природою, щоб лозунг «Не треба чекати милостині від природи...» залишився у минулому.

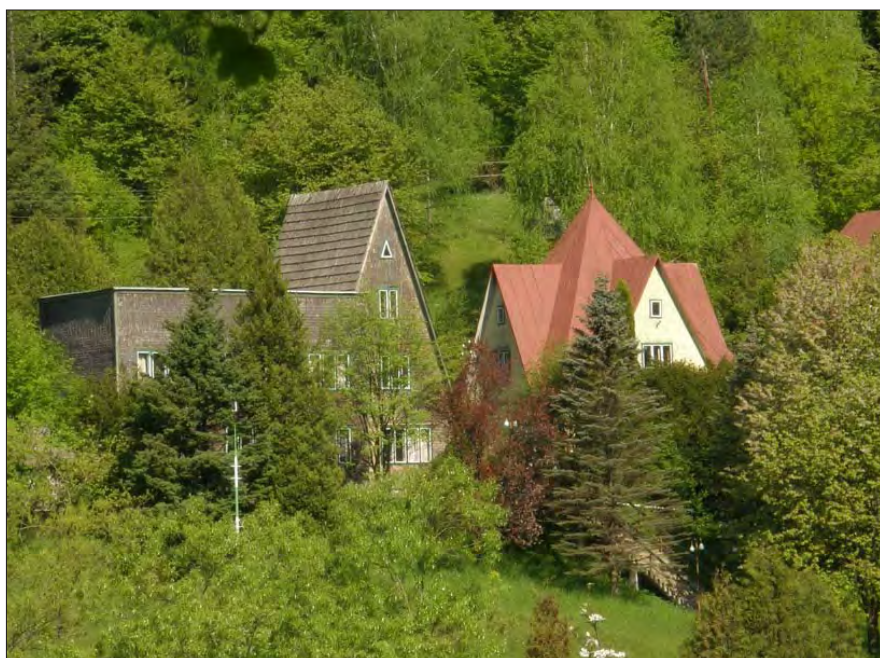
Зважаючи на вище сказане біосферний заповідник (як наукова установа), приділяє чималу увагу розробці рекомендацій щодо практичного впровадження в Карпатському регіоні ідей сталого розвитку.

Для цього, зокрема, організовано серію міжнародних науково-практичних конференцій («Карпатський регіон і проблеми сталого розвитку» (1998 р.); «Екологічні та соціально-економічні аспекти катастрофічних стихійних явищ у Карпатському регіоні (повені, селі,

зсуви)» (1999 р.); «Гори і люди (у контексті сталого розвитку)» (2002 р.); «Природні ліси помірної зони Європи: цінності та використання» (2003 р.); «Екологічні та соціально-економічні аспекти збереження етнокультурної та історичної спадщини Карпат» (2005 р.); «Проблеми сталого природокористування в Карпатському регіоні (екологія, освіта, бізнес)» (2006 р.); «Екотуризм і сталий розвиток у Карпатах» (2007 р.); «Букові праліси та давні букові ліси Європи: проблеми збереження та сталого використання» (2013 р.); «Екологічні, соціально-економічні та історико-культурні аспекти розвитку прикордонних територій Мараморощини» (2016 р.); «Десятиріччя створення об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО

**Адмінбудівлі на центральній садибі
Карпатського біосферного заповідника**

**15-квартирний житловий будинок для спеціалістів
Карпатського біосферного заповідника у м. Рахів**

«Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини»: історія, стан та проблеми впровадження інтегрованої системи менеджменту» (2017 р.) та інші. Дуже важливо, що на одній з цих конференцій, – до речі, присвяченій 30-річчю Карпатського біосферного заповідника (1998 р.), – схвалено пропозиції щодо прийняття Карпатської конвенції, яка в Києві у 2003 році була підписана всіма країнами Карпатського регіону, і сьогодні працює як Рамкова конвенція про охорону і сталий розвиток Карпат.

Адміністрація біосферного заповідника стала ініціатором та учасником розробки першої в Україні Концепції сталого розвитку Закарпаття (2002 р.), Постанови Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо державної підтримки реалізації Комплексної програми еколого-економічного та соціального розвитку гірської Рахівщини на період 1998-2005 рр.», законів України «Про природно-заповідний фонд України», «Про статус гірських населених пунктів в Україні», «Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону», Указу Президента України «Про впорядкування гори Говерла та встановлення пам'ятного знака на її вершині», рішень Президента та Уряду України щодо благоустрою та сталого розвитку гірських населених пунктів, що розташовані в зоні букових пралісів як об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, відкриття руху потягів за маршрутом Київ-Рахів» тощо.

У цьому контексті чимале значення мають також реалізовані в

біосферному заповіднику проекти «Збереження біорізноманіття Карпат» (за підтримки Світового банку (1993-1997 рр.), «Створення передумов для екологічно зорієнтованого сталого розвитку гірських населених пунктів Рахівського району Закарпатської області» (за підтримки Карпатського фонду та фонду «Відродження», 1997-2000 рр.), вивчення букових пралісів Карпат (за підтримки Швейцарської наукової фундації (SCOPES) та Швейцарського федерального інституту лісових, снігових та ландшафтних досліджень, 2000-2020 рр.), інвентаризації пралісів Закарпаття (за участі Голландського королівського товариства охорони природи, 2006-2007 рр.), «Природоохоронний менеджмент Карпатського біосферного заповідника і розв'язання сучасних викликів на Закарпатті (Україна) (1999-2011 рр.) (З підтримки німецького фонду охорони природи (DBU) й університету сталого розвитку (м. Еберсвальде, Німеччина), ознакування Закарпатського туристичного шляху та лісівничих досліджень у Чорногірських монокультурах смереки (за участі українсько-швейцарського проекту FORZA, 2006-2008 рр.) та інші.

Не мають світового аналога і результати досліджень лісового факультету Університету сільського та лісового господарства із м. Брно (Чехія) та словацького професора Івана Волощука на пробних площах, закладених чеським професором Алоїсом Златніком на початку 30-х років минулого століття у пралісах Стужиці, Піп-Івана Мараморського і т.д.

ЗАВДЯКИ ЗУСИЛЛЯМ ТРУДОВОГО КОЛЕКТИВУ ТА ПІДТРИМЦІ ЦЕНТРАЛЬНИХ І МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ

Завдяки напруженій праці трудового колективу, Карпатський біосферний заповідник став визнаним у світі науковим та екологічним центром. Тут створено потужну природоохоронну, науково-дослідну, еколого-освітню та господарську інфраструктуру. КБЗ – природна лабораторія і навчальний полігон для багатьох вітчизняних і зарубіжних наукових установ та навчальних закладів, тому й здобуто чималий науковий результат. Так, випущено у світ 41 том Літопису природи, 25 монографій, 18 томів матеріалів міжнародних науково-практичних конференцій та понад 970 наукових публікацій, підготовлено 15 дисертацій, десятки студентських дипломних та курсових робіт.

Чимало зроблено для екологічної освіти та виховання, розвитку екотуризму та зміцнення матеріально-технічної бази. Споруджено й облаштовано Музей екології гір та історії природокористування в Карпатах (м. Рахів), еколого-освітні та екотуристичні центри в Географічному центрі Європи та «Карпатська форель» (с. Ділове), «Букові праліси – об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО» (с. Мала Уголька), «Високогір'я Карпат» (сідловина під Говерлою) тощо.

З 1993 року видається всеукраїнський екологічний науково-популярний журнал «Зелені Карпати». Настрічу з читачем також приходять наукове видання «Природа Карпат: науковий щорічник Карпатського біосферного заповідника та Інсти-

туту екології Карпат НАН України» (з 2016 року) та регіональна екологічна газета «Вісник Карпатського біосферного заповідника» (з 2006 року), які об'єднали інтелектуальний потенціал у галузі охорони природи та сталого розвитку не тільки Карпатського регіону.

Крім того, публікується велика кількість статей у центральних та місцевих засобах масової інформації, готуються спеціальні теле- і радіопередачі тощо.

Для потреб працівників біосферного заповідника здано в експлуатацію 15-квартирний житловий будинок, споруджено наукові та побутові корпуси, обладнано офіси, лабораторії; робочі місця забезпечено необхідним обладнанням. Організовано роботу одинадцяти природоохоронних науково-дослідних відділень, чотирьох лабораторій, сейсмологічної станції, гербарію, бібліотеки, готелю, демонстраційних форелевого господарства та пасіки, автотранспортної, ремонтно-будівельної дільниці та інших підрозділів.

Для забезпечення охорони і виконання природоохоронних заходів збудовано та утримується 60 службових та господарських будівель, 144,1 км доріг, 354,9 км гірських стежок, 170,9 км протипожежних розривів і т.д.

У КБЗ створено близько 300 робочих місць. Щорічно надається на мільйони гривень різноманітних платних послуг.

Тому не випадково за досягнення у природоохоронній справі

Карпатський біосферний заповідник єдиний в Україні чотири рази нагороджений Радою Європи Європейським дипломом (1997, 2002, 2007, 2012 рр.), багато його працівників мають відзнаки центральних та місцевих органів влади, державні та відомчі нагороди.

Як відомо, здобутки у будь-якій справі залежать від організації системи управління. Тому коротко згадаємо й історію менеджменту Карпатського заповідника. Незважаючи на те, що утворений у 1968 році, його дирекцію організовано лише в 1974 році, вона безпосередньо підпорядковувалась Міністерству лісової і деревообробної промисловості УРСР. Спершу місцем розташування дирекції було визначено село Кременці в Івано-Франківській області, директором призначено Т.М. Олексіва. Але ні дирекція у Кременцях, ні перший директор до роботи так і не приступили. Наступним наказом Міністерства УРСР дирекцію утворено у місті Рахові Закарпатської області на чолі із директором І.М. Кваком, який теж не приступив до роботи.

Першим реальним виконувачем обов'язки директора заповідника став кандидат біологічних наук, доцент І.В. Вайнагій. З 1975 до 1987 року заповідник очолював Д.С. Саїк, а з 1987 до 2013 року – доктор біологічних наук, професор Ф.Д. Гамор. У 2013-2015 роках біосферним заповідником керували В.Ф. Теличук та Д.Д. Брехлічук, а з кінця 2015 року – М.П.Рибак.

З 1987 до 1993 року заповідник перебував у складі виробничого лісозаготівельного об'єднання «Закарпатліс». А з 1993 року, від-

Д.С. Саїк

повідно до Постанови Верховної Ради України «Про вдосконалення управління заповідниками та національними природними парками», його передано у безпосереднє підпорядкування Міністерству охорони навколишнього природного середовища України.

Загалом історія становлення біосферного заповідника була непростю. Через недосконалість вітчизняного законодавства його адміністрації та іншим організаторам доводилось долати нерозуміння, а часом і опір окремих чиновників та частини дезінформованого місцевого населення. Тому у цій ситуації важливу роль відігравали наукові авторитети академіків І.Г. Підоплічка, К.М. Ситника та М.А. Голубця, професорів В.І. Комендаря та С.М. Стойка.

Неоціненною була й допомога окремих ентузіастів-одномудців із органів державної влади, територіальних громад та господарських структур.

Під час екскурсії учасників конференції з нагоди 20-річчя заповідника у Чорногорі (1988 р.). Зліва направо: професор С.М. Стойко, академіки НАН України К.М. Ситник, М.А. Голубець та директор заповідника Ф.Д. Гамор

Тому з великою вдячністю хочемо назвати імена управлінців та господарських керівників, які відіграли значну роль у створенні Карпатського біосферного заповідника, особливо в останні тридцять років, коли його площа зростала майже в чотири рази, і коли він домогся чи не найбільших успіхів у своїй діяльності. Це насамперед: В.М. Кладієв із Адміністрації Президента України, В.Л. Філоненко, В.Я. Шевчук, Г.Г. Філіпчук, Б.К. Кубрак, М.П. Стеценко, В.П. Давидок, П.І. Гриник, В.В. Канцурак, І.Б. Іваненко, Г.В. Парчук із Державного комітету УРСР з охорони природи та Мінприроди України, Г.Й. Бандровський, С.І. Устич та В.І. Балоба із керівників Закарпатської області, М.О. Даскалюк, М.М. Беркела, Ю.Ю. Кабаль, М.І. Шелевер,

М.М. Данилюк, В.Й. Каганець, В.С. Мондич, В.П. Закурений та В.В. Пукман із керівництва Рахівського, Тячівського та Хустського районів, І.П. Негря, А.О. Поляновський, В.І. Мурга, М.Ю. Бігун, І.І. Печер із природоохоронних та лісгосподарських органів Закарпаття, О.Г. Діккер, В.Ф. Ковтун та В.М. Приступа, В.Ф. Теличук – директори Великобичківського, Рахівського, Ясінянського лісокомбінатів та лісгосподарських й лісомисливських господарств тощо.

Чимала заслуга у становленні та розвитку Карпатського біосферного заповідника належить Костилівській (М.М. Семенюк, О.В. Сметанюк), Квасівській (В.Ю. Діміч), Лугівській (В.М. Сас, М.В. Бочкор), Богданській (П.М. Грапенюк) сільським, Ясінянській селищній

**Колектив заповідника
на святковій демонстрації у місті Рахів (1989 р.)**

**Начальник Закарпатського управління лісового господарства
М.Ю. Бігун (справа) та Ф.Д. Гамор під час «круглого столу»
обговорюють питання розширення Карпатського заповідника (1995 р.)**

(Д.Ю. Поляк), Рахівській (І.С. Желізняк, Я.В. Думин, В.В. Медвідь) та Хустській (В.П. Кашук) міським та іншим місцевим радам.

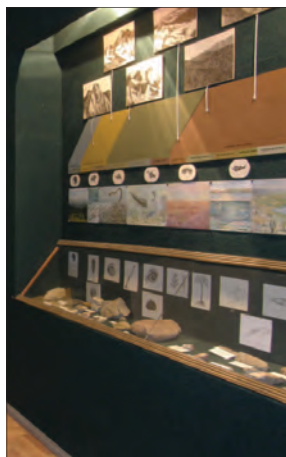
Винятково важлива роль у становленні та розвитку біосферного

заповідника належить трудовому колективу та великій плеяді його ветеранів, керівників, науковців та спеціалістів.

Окремого вшанування заслугують Д.С. Саїк, М.П. Рибак, М.Д.

**Фото на згадку колективу Карпатського біосферного заповідника
з нагоди зустрічі 2005 року
та святкування 45-річчя установи (2013 р.)**

**Інформаційно-туристичний центр
у Географічному центрі Європи (с. Ділове)**

та Г.Д. Проці, В.В. Кухта, В.Ф. Покинньчереда, Д.Д. Сухарюк, Я.О. Довганич, Є.К. Ляшенко, Б.Й. Годованець, Т.М. Антосяк, П.С. Папарига, М.В. Кабаль, Р.Ю. Глеб, І.В. Климпуш, В.В. та Т.Г. Регуші, В.В. Сас, В.В. Хименець, О.І. Бабич, М.Ю. Козурак, М.М. Сас-Думен, В.В. Шемота, В.В. Вербіцький, І.Й. Полянчук, О.С. Можжєрова, О.Д. Лембак, Р.А. Кузьмінський, М.І. Гречук, Ю.Ю. Беркела, Б.І. Москалюк, В.В. Бундзяк, П.В. Ворохта, О.Ю. Юркуц, М.І. Волошук, В.М. Губко, А.В. Козурак, Л.І. Піпаш, Г.І. та Г.Ю. Белови, Г.М. Бочкор, Р.М. Ковбаснюк, О.В. Борик, М.М. Ангер, П.Ю. Боднар, І.М. Данів, В.М. Щер-

ба, М.І. Костан, В.М. Шорбан, Н.І. Савляк тощо.

Важливий внесок у становлення та розвиток біосферного заповідника, внесли також чимало інших керівних працівників та спеціалістів, які працювали тут в різні періоди, зокрема В.А. Вайнагій, О.Є. Луговий, В.П. Бариський, П.В. Кармазін, І.М. Петрів, В.О. Чумак, Д.І. Зозуляк, В.М. Москалюк, В.Ю. Медвідь, Д.Д. Веклюк, М.М. Понцір, О.О. Борик, П.А. Гундяк, М.І. Бабинєць, Д.М. Томашук, І.І. Волошук, Г.Г. Лазуткін, М.І. Бедей, Д.І. Курін, С.М. Зиман, В.Г. Кокіш-Мельник, І.М. Ференчик, В.І. Кудрич, Р.М. Семенюк, Д.Д. Кошан, П.В. Тимочук, І.Ю. Попадинець та інші.

Зустріч Ф.Д. Гамора (другий зліва) з патріархом Української православної церкви Київського патріархату Філаретом в Географічному центрі Європи (2012 р.)

ОСОБЛИВА РОЛЬ У РОЗШИРЕННІ ТА РОЗВИТКУ КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ВІКТОРА ЮЩЕНКА

Особливу роль у розвитку заповідної справи, зокрема й Карпатського біосферного заповідника, відіграла Всеукраїнська нарада із питань розвитку заповідної справи в Україні, яка відбулась 9 липня 2009 р., під головуванням Президента України Віктора Ющенка, в с. Гаївка Шацького району Волинської області (в Шацькому національному природному парку).

У нараді взяли участь Міністр охорони навколишнього природного середовища України Георгій Філіпчук, перший заступник Глави Секретаріату Президента Олександр Шлапак, заступник Генерального прокурора Тетяна Корнякова, заступник голови Держкомітету лісового господарства Микола Ведмідь, директор Карпатського біосферного заповідника Федір Гамор, директор біосферного заповідника «Асканія-Нова» Віктор Гавриленко, директор Канівського природного заповідника Микола Чорний, керівники ОДА, науковці тощо.

Президент констатував: «Фінансування заповідної справи в останні три роки скорочується. На мій погляд, це велика вина, перш за все, Уряду, що політика, яка в усьому світі пропагується і має нових прихильників, в Україні здійснюється за протилежним підходом... Таке ставлення до природоохоронної діяльності є недопустимим» — наголосив він. У цьому контексті Віктор Ющенко позитивно оцінив зусилля Міністра охорони навколишнього природного середовища,

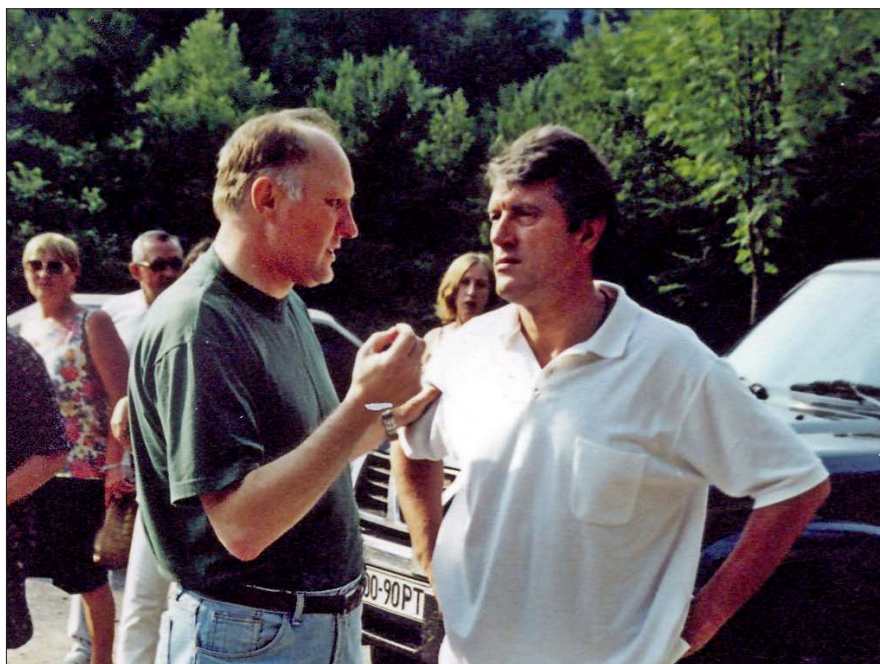
однак додав, що необхідно забезпечити адекватне ставлення Уряду до пропозицій Міністерства. Глава держави відзначив, що необхідно забезпечити поліпшення бюджетного фінансування цієї галузі, адже сьогодні лівова частина коштів на утримання заповідників йде на оплату праці.

Звертаючись до голів обласних державних адміністрацій, зробив наголос на тому, що вони мають брати активну участь у розвитку природних заповідників. Президент також доручив керівникам областей опрацювати питання підготовки інформаційно-просвітницьких програм для школярів та студентів.

Віктор Ющенко акцентував увагу на необхідності розширення національної екологічної мережі, адже на той час показник заповідності у Європі складав 15%, а в Україні лише 5%. Він нагадав, що у 2008 році доручив Урядові та місцевій владі забезпечити підготовку матеріалів щодо створення нових національних природних парків та заповідників. Указами Президента України передбачено започаткувати 43 нові національні природні парки, розширити території 9 об'єктів природно-заповідного фонду. Також зауважив, що у 2009 році прийнято 4 Укази Президента України, якими створено ряд національних природних парків. Глава держави наголосив, що очікує повного виконання цих указів. Через два місяці Президент має отримати повний звіт із цього питання.

**В.А. Ющенко (зліва) під час відвідування
Карпатського біосферного заповідника (2001 – 2002 рр.)**

«Не питання, як захистити відповідні масиви від людей. Питання в тому, як захистити їх для людей, щоб ми пишалися своїм краєм», – сказав Віктор Ющенко. Він констатував, що проекти створення значної частини парків «слабко просуваються через перешкоджання Держкомлісгоспу. Я даю 2 місяці, щоб ці питання більше не існували», – попередив Президент.

Також детально проаналізував проблеми процесу розширення території Карпатського біосферного заповідника: «Особливо мене бентежить, що досі не узаконено розширення Карпатського біосферного заповідника. Я б хотів Вас запросити 17 липня піднятися на Говерлу і показав би триста гектарів лісу, унікального лісу, які через Вашу бездіяльність вирізано за останні вісім місяців. На тій території, яка повинна була бути відведена до Карпатського біосферного заповідника – одного з найпотужні-

ших в Україні. Так Вам для повного щастя не вистачало 300 гектарів смерекового лісу? Це такі патріоти виростають у Закарпатті?..

Закарпатська обласна державна адміністрація та Рахівська районна державна адміністрація затягують процес погодження розширення території Карпатського біосферного заповідника в районі Говерли. Прошу за сім днів вирішити це питання. Секретаріат Президента просив би взяти це на контроль. Після семи днів, шановні, я чекаю від Вас тільки звіт про всі питання, що стосуються відведення і розширення біосферного заповідника. Ваше подання, не моє подання, шановні, – я пішов Вам назустріч.

До речі, я декілька тижнів тому проїхав дорогою майбутнього заповідника, яка уже років мабуть двісті веде десятки тисяч туристів на Говерлу. Я б дуже хотів, щоб голова, чи хто там залишився на господарстві Закарпатської області, під'їхав

У залі засідань Всеукраїнської наради з питань розвитку заповідної справи у Шацькому національному природному парку (2009 р.)

**Інформаційно-туристичний центр «Високогір'я Карпат»
(підніжжя г. Говерла, Рахівський р-н)**

Еколого-освітній центр «Музей нарциса» (м. Хуст)

Зустріч В.А. Ющенка (шостий зліва) з керівниками установ ПЗФ у Шацькому національному природному парку (2009 р.)

сьогодні до «сідловини» закарпатською дорогою. Без БТР ви туди не пройдете. Шановні, два роки назад «Жигулями» виїжджали. Прошу, не порушуйте тільки питання коштів або спецтехніки. Це маленьке питання вашої великої компетенції – зустріти десятки тисяч людей, які приносять у вашу казну обласного бюджету не один мільйон гривень.

Здивував ще один факт. Коли приїхала комісія з питань відведення відповідної території до Карпатського біосферного заповідника, – це було 11 червня 2009 року, – «охоронці» силою перешкоджали робочій групі з розширення меж біосферного заповідника проводити обстеження лісових масивів на схилах гори Говерла. Генеральну прокуратуру прошу за 5 днів доповісти суть цього інциденту і зробити висновки для тих людей, які це чинили. Ви представляєте державу, не шахраїв, які хочуть панувати в тих лісах. Зробіть усе, я звертаюся до Генпрокуратури,

щоб державна місія відповідного міністерства провела необхідну роботу для відведення конкретної площі до сфери заповідника. Я ще раз, Володимире Васильовичу, заступнику голови Закарпатської ОДА, звертаюся до Тебе, – це Твоя персональна справа. Сім днів і питання всі ці повинні бути вирішені. Аналогічне звернення у мене до Держкомлісгоспу, Закарпатської обласної держадміністрації – до кінця тижня стосовно Карпатського біосферного заповідника всі питання повинні бути вирішені, а дорога до Козьмешика повинна бути принаймні такою, якою вона була рік назад чи два, без фінансування з Києва, Москви чи Брюсселя. Підтримуйте хоча б у тому порядку, який був ще рік чи два назад. У бік органів місцевого самоврядування я б хотів зробити окреме звернення. Я розумію, що тут великий конфлікт дуже часто виникає по тих чи по інших проектах – конфлікт інтересів. Орган самоврядування

– це самоврядна влада в Україні, її рішення ніхто не замінить, самоврядування повинно бути партнером у цьому питанні. І тому мене дивує поведінка деяких органів місцевого самоврядування...»

Крім того, Президент дав тридцятиденний термін на конкретні пропозиції Закарпатській ОДА щодо розширення регіональної мережі територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Названа проблема має бути опрацьована спільно з фахівцями, науковцями та місцевою громадськістю. «Це повинен бути солідарний проект», – переконував Віктор Ющенко.

На нараді йшлося і про такі проблеми у природоохоронній справі, як управління об'єктами і територіями природно-заповідного фонду в ряді областей нашої держави. «Бачу єдину причину зволікання із впорядкуванням земельних питань – це корупція, корпоративні інтереси – щось дрібне, низьке, але не державне. Немає розуміння, що

це – державна справа», – наголошував Президент.

Йшлося також про необхідність удосконалення структури державного управління установами природно-заповідного фонду.

На нараді конкретні завдання було поставлено перед працівниками Генпрокуратури, Української академії аграрних наук, Закарпатської ОДА та органами місцевого самоврядування.

Звертаючись до учасників наради, Віктор Ющенко наголошував на важливості сформулювати у ході цього заходу стратегічні завдання розвитку природно-заповідної справи на найближчі роки.

Ці завдання, за результатами наради, і були сформульовані в історичних Указах Президента України «Про додаткові заходи щодо розвитку природно-заповідної справи в Україні» (№ 611/2009 від 14 серпня 2009 року) та «Про День працівника природно-заповідної справи» (№ 629/ 2009 р від 18 серп-

Президент України П.О. Порошенко (справа) головує на нараді в Івано-Франківську (29 вересня 2017 р.)

**Під час наради під головуванням Президента України
П.О. Порошенка (м. Івано-Франківськ, зал засідань
облдержадміністрації, 29 вересня 2017 р.): директор КБЗ М.П.
Рибак та професор Ф.Д. Гамор (другий і третій зліва)
серед керівників установ ПЗФ;
за трибуною – професор Ф.Д. Гамор, заступник директора КБЗ**

ня 2009 року), положення яких є чинними і зараз та мають важливе значення для розвитку Карпатського біосферного заповідника.

Позиція Президента Віктора Ющенка є прикладом того, як держава має ставитись до збереження унікальних природних цінностей в Україні, до заповідників та національних природних парків.

Але, на жаль, через саботаж чиновників, ситуація в збереженні природно-заповідного фонду не змінюється на краще. В зв'язку із цим не вдалось до цього часу завершити, зокрема, процес передачі Карпатському біосферному заповіднику земель визначених Указом Президента України Віктора Ющенка «Про розширення території Карпатського біосферного заповідника» від 14 січня 2010 року № 25/2010.

Про ці проблеми гостро йшлося і на нараді, яка відбулась 29 вересня 2017 року в Івано-Франківську, уже під головуванням Президента України Петра Порошенка.

Президент України, знову у цьому контексті наголосив: «розвиток природно-заповідної справи належить до пріоритетів державної політики в сфері охорони навколишнього середовища».

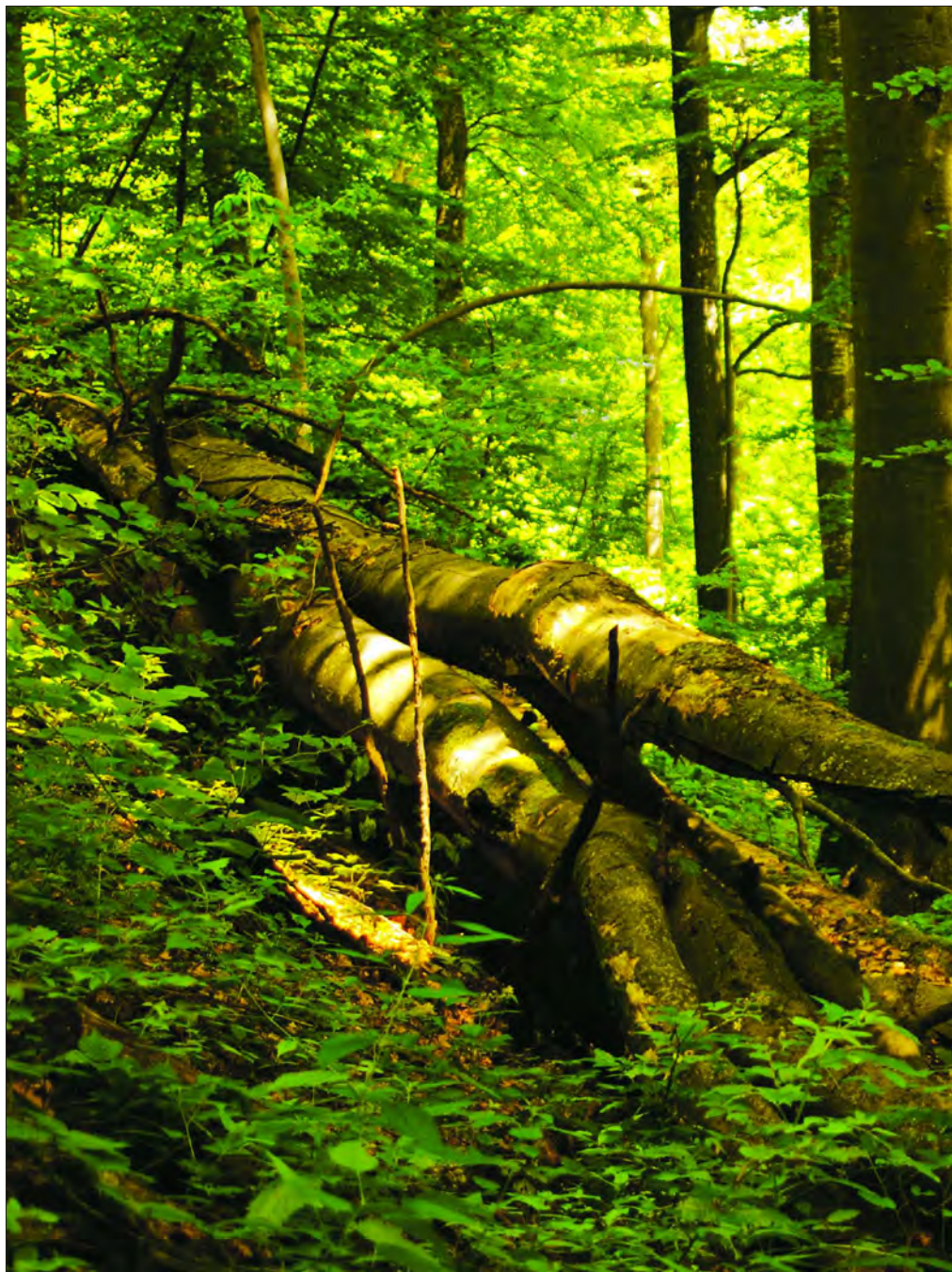
«Нехай площа природно-заповідного фонду України є недостатньою для збереження та відновлення особливих природних компонентів і об'єктів, але ми працюватимемо над цим», – наголосив Петро Порошенко.

Президент України окремо звернув увагу на проблему, пов'язану із навмисно організованою плутаниною у межах заповід-

ників і парків. Закликав до спільної роботи над її вирішенням. «Оскільки встановлення меж заповідників – це компетенція Президента, маємо разом з вами попрацювати. Відновити межі, які були, щоб суб'єкти місцевого самоврядування, які хочуть загарбати територію заповідників заднім числом, не змінювали ці межі. Вирішити (це питання – авт.) слід на урядовому і президентському рівні», – наголосив Петро Порошенко.

«До правоохоронців окрема позиція – попередьте суб'єктів місцевого самоврядування не бавитися і не чинити злочинів у заповідній справі. Кожен сільський голова має працювати на громаду, а не проти заповідника. Думаю, що це речі, які ми 100% зможемо регулювати»...«Як правило, території, де створена переважна більшість національних заповідних парків, є депресивними. Зайнятість на тих територіях є вкрай низька. І за таких обставин я вважаю, що замість того, щоб намагатися вирубати ліс, забравши частину заповідника і залишити пустелю, ми маємо допомогти організувати екологічний туризм. Це створює і робочі місця ... вирубані ліси та лісі гори туристів не приваблюватимуть»...«Вирубав – більше нічого не буде», – дуже слушно зауважив Президент України.

Виступаючи на нараді, автор цих рядків теж запропонував конкретні пропозиції щодо подолання труднощів, які сформувалися в роботі установ природно-заповідного фонду та Карпатського біосферного заповідника зокрема.

Угольські букові праліси

ЗА ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРИРОДИ – ДИПЛОМ РАДИ ЄВРОПИ

20 червня 2012 р. Комітет Міністрів Ради Європи прийняв у четвертий раз рішення про поновлення Європейського диплома, яким нагороджено Карпатський біосферний заповідник у 1997 році. У зв'язку з цим Генеральний секретаріат Ради Європи привітав Міністра екології та природних ресурсів України, зазначивши, що ця подія є визнанням зусиль української влади щодо збереження екологічних цінностей та забезпечення сталого менеджменту в Карпатському біосферному заповіднику.

Нагадаємо, що Європейським дипломом Ради Європи відзначаються природоохоронні території

європейського значення за вклад у розвиток співпраці щодо збереження та поліпшення стану навколишнього природного середовища для народів Європи, заради матеріального та духовного добробуту сучасних та майбутніх поколінь.

З часу заснування Європейського диплома (1965 рік) ним нагороджено 71 природоохоронну територію в 26 країнах Європи (із 47 країн-членів Ради Європи). Карпатський біосферний заповідник є єдиною в Україні установою, яка має цю високу європейську відзнаку.

Нагороджені цим дипломом території знаходяться під заступництвом Ради Європи, тому Комі-

Завідувач відділу екології та місцевого самоврядування Ради Європи Жан-П'єр Рібо (справа) та експерт Ради Європи Маріо Броджі (зліва) обговорюють із директором Карпатського біосферного заповідника Ф.Д. Гамором (другий зліва) процедуру нагородження Карпатського біосферного заповідника Європейським дипломом (1996 р.)

Директор Карпатського біосферного заповідника Ф.Д. Гамор (у центрі) та голова Рахівської районної державної адміністрації М.О. Даскалюк (справа) на прийомі у Раді Європи (Страсбург, 1997 р.)

тет Міністрів рекомендує урядам країн, де вони розташовані, вживати додаткових заходів щодо вдосконалення тут природоохоронної діяльності. Так, уряду України рекомендовано на період дії диплома, тобто до 2022 року, забезпечити, по-перше, належне фінансування Карпатського біосферного заповідника, залучаючи для цього також кошти із зовнішніх джерел. По-друге, активізувати співпрацю із органами влади Румунії щодо створення протягом наступних 2-3 років транскордонного українсько-румунського біосферного резервату. По-третє, розробити та реалізувати чіткі стратегії та плани дій щодо розвитку зеленої економіки в зоні розташування Карпатського біосферного заповідника, організувати тісну співпрацю із місцевими зацікавленими сторона-

ми. По-четверте, вжити додаткових заходів для збереження рідкісних для Європи видів тварин, зокрема вовка, норки європейської та норки американської.

Рекомендується також продовжити інвентаризацію та моніторинг природних та антропогенних явищ і процесів, вдосконалювати менеджмент, розвивати співпрацю в сфері місцевих соціально-економічних відносин, особливо в галузі туризму та лісового господарства, активізувати роботу для зменшення негативних наслідків глобальних кліматичних змін, впроваджувати альтернативні види господарської діяльності, в першу чергу зелений туризм, технології із депонування вуглецю, вдосконалення плати за екосистемні послуги тощо.

Таким чином, нагородження Карпатського біосферного заповід-

ника Європейським дипломом – це не тільки визнання та моральне заохочення, але й впровадження цілої системи заходів щодо вдосконалення методів його діяльності та підтримки з боку української держави та міжнародної спільноти.

Коментуючи роботу Карпатського біосферного заповідника, експерт Ради Європи Ерве Лет'єр (Франція), зауважив, що з метою оцінки діяльності Карпатського біосферного заповідника він приїхав сюди в 2011 році, з Індонезії, де вивчав складну ситуацію із збереженням одного з об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО на острові Суматра.

Тому аналізуючи стан справ в Карпатському біосферному заповіднику, який нагороджений Радою Європи Європейським дипломом, Ерве Лет'єр, насамперед особливо наголосив: «Я приємно вражений надзвичайно високим рівнем роботи, який я тут побачив»... «Карпатський біосферний заповідник нагороджений Радою Європи за значну роль у збереженні біологічного та ландшафтного різноманіття, і таким чином визнаний у Європі, задокументований та описаний у літературі.

Тут я ознайомився з мало порушеними та практично не зачепленими людською діяльністю унікальними для Європи природними екосистемами. І дуже важливо, що на цій території забезпечена надійна охорона, розгорнуто ґрунтовні наукові дослідження та моніторинг, вона є справжньою природною лабораторією, на базі якої, як і передбачає Положення про Європейський диплом, працюють українські та іноземні дослідники.

Тут створена мережа інформаційних центрів та туристичних маршрутів, працює Музей екології гір та історії природокористування Карпат і т.д. Букові праліси біосферного заповідника входять до переліку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО як частина українсько-словацько-німецького об'єкта «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини». Я побував у найбільших масивах біосферного заповідника і не помітив погіршення їх стану, їх цілісність не викликає занепокоєння. Менеджмент та юридичний статус біосферного заповідника відповідає європейським вимогам.

Зустрічі із головами сіл Богдан та Костилівка, керівництвом громадського об'єднання «Гуцульщина», представниками Рахівського державного лісгосподарського підприємства та іншими зацікавленими сторонами також підтвердили належний рівень управління в біо-

**Експерт Ради Європи
Ерве Лет'єр (Франція)
знайомиться з володіннями КБЗ**

сферному заповіднику. Ставлення до заповідника досить дружнє, всі хочуть співпрацювати з адміністрацією установи, спільно вирішувати соціально-економічні проблеми, шукати вигоди від добре збереженої природної спадщини.

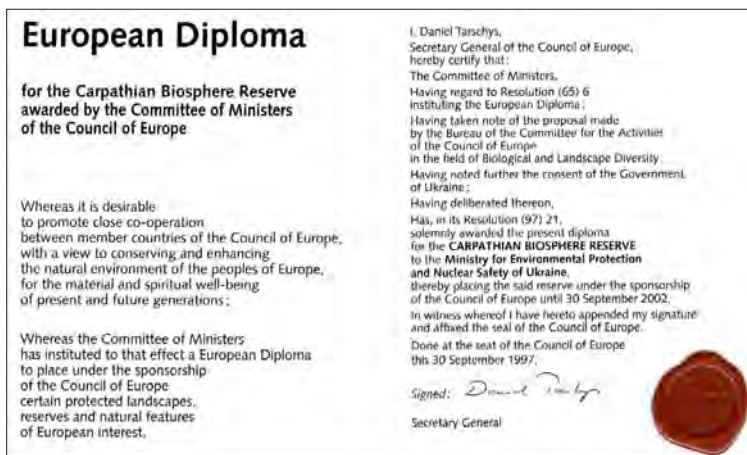
Функціональне зонування території біосферного заповідника дозволяє здійснювати за межами заповідного ядра, відповідно до чинного в Україні законодавства, традиційне господарювання, раціонально використовувати природні ресурси, сприяти розвитку туристичної діяльності. Місцеве населення, що проживає в околицях заповідника, забезпечується паливними дровами, випасами для худоби, сінокосами, заготовляє для своїх потреб гриби, дикоростучі плоди та ягоди тощо.

У біосферному заповіднику визначено чітку перспективу природоохоронної діяльності, вирішення назрілих екологічних проблем. Для цього, зокрема, реалізовано спільно із німецьким Університетом сталого розвитку (м. Еберс-

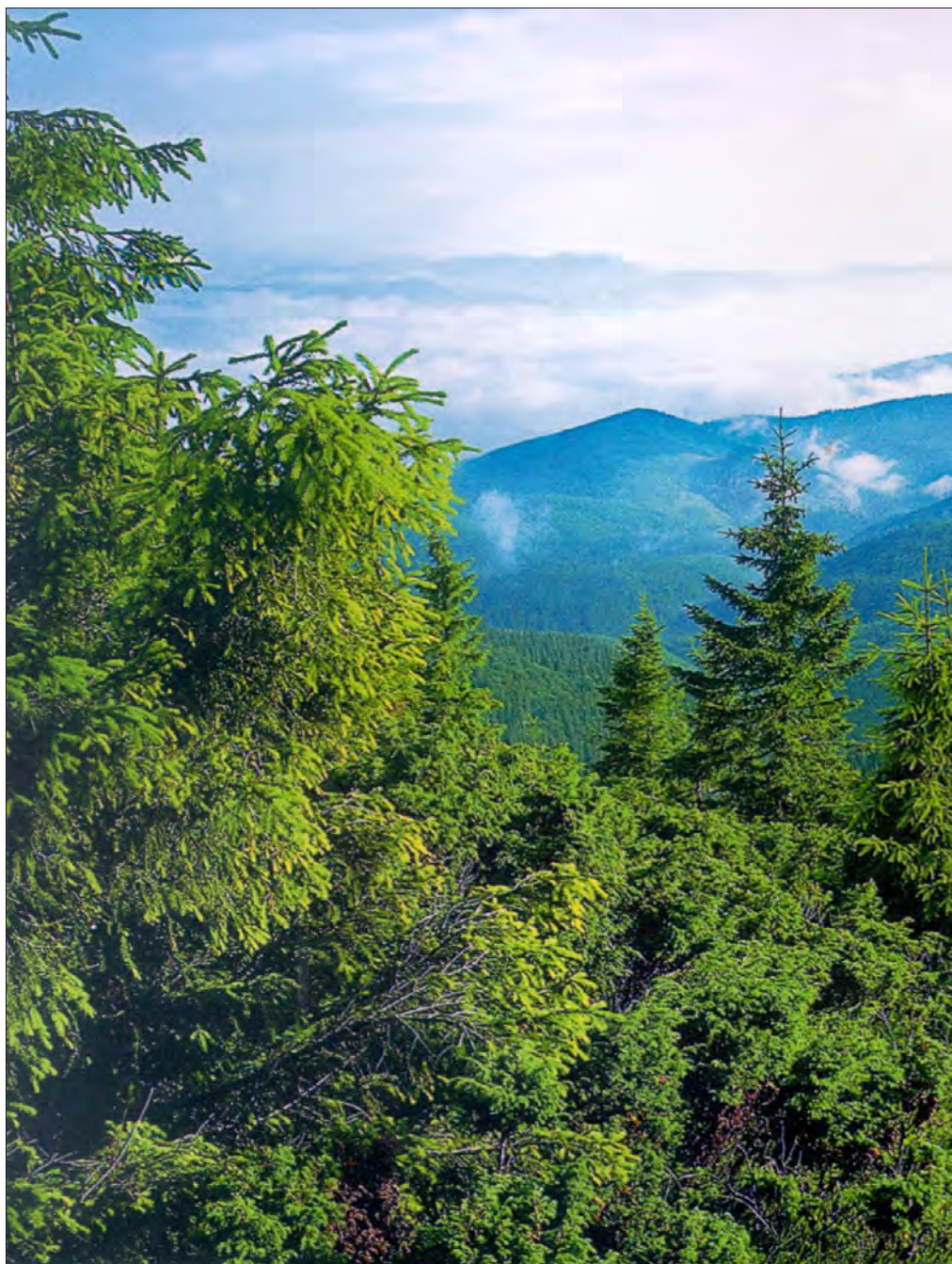
вальде) спеціальний проект із використанням методики Відкритих стандартів, визначено пріоритетні цілі і завдання. На нашу думку, їх реалізація допоможе забезпечити довгострокове збереження та менеджмент дипломованої території та охорону цінностей, які є в інтересах збереження європейського біорізноманіття та впровадження ідеї сталого розвитку.

Адміністрація біосферного заповідника забезпечила виконання всіх вимог, що ставляться до природоохоронних територій, які нагороджені Європейським дипломом, тому Комітет Міністрів Ради Європи продовжив термін дії Європейського диплома для Карпатського біосферного заповідника ще на десять років.

У мене залишились дуже приємні спогади про спілкування із керівництвом та працівниками біосферного заповідника, тож бажаю українським друзям успіхів у роботі по збереженню унікальних природних цінностей добра та благополуччя».

**Європейський диплом, яким Рада Європи нагородила
Карпатський біосферний заповідник**

Верхня межа лісу на Мараморощині

ІНІЦІУВАННЯ ПРОЦЕСУ ВКЛЮЧЕННЯ БУКОВИХ ПРАЛІСІВ КАРПАТ ДО ПЕРЕЛІКУ ОБ'ЄКТІВ ВСЕСВІТНЬОЇ СПАДЩИНИ ЮНЕСКО ТА СТВОРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МЕРЕЖІ БУКОВИХ ЛІСІВ

В історії становлення та розвитку Карпатського біосферного заповідника виняткову сторінку представляє робота, пов'язана зі створенням, розширенням та реалізацією інтегрованого менеджмент-плану об'єкта Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат».

Тому з нагоди 50-річчя створення Карпатського біосферного заповідника буде доречним ще раз привернути увагу наукової та природоохоронної громадськості до історичних передумов створення, розширення цього об'єкта та впровадження інтегрованого менеджмент-плану.

Отже, нагадаємо, що відповідно до Конвенції «Про охорону Всесвітньої культурної та природної спадщини», на підставі визначених критеріїв та суворої міжнародної наукової експертизи, формується список об'єктів Всесвітньої спадщини, які мають виняткову загальнолюдську цінність.

Станом на 2007 рік такого високого міжнародного статусу були удостоєні 851 об'єкт із різних частин світу. Серед них 660 є надбанням культури, 166 належало до феноменів природи і 25 представляли змішану природно-культурну унікальність.

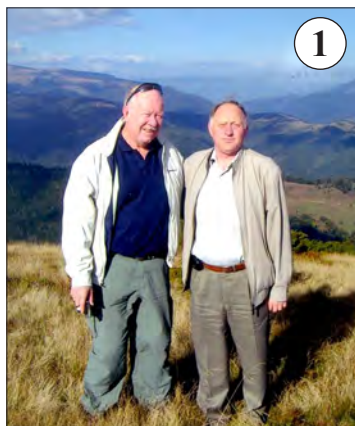
Софіївський Собор, Києво-Печерська лавра, історичний центр Львова та фрагменти геодезичної дуги Струве репрезентували Україну у Списку культурної спадщини.

Але з 1972 року, відколи започатковано формування Списку Всесвітньої спадщини, жодну українську цінність не вдавалося включити до переліку об'єктів природної спадщини.

І лише 28 червня 2007 року, після напруженої підготовчої роботи наукових колективів Карпатського біосферного заповідника та Зволеньського технічного університету зі Словаччини, Комітет у справах Світової спадщини ЮНЕСКО – орган ООН у справах науки, освіти і культури – на 31 сесії в місті Крайстчюрч (Нова Зеландія), за участі дипломатів, учених та природоохоронців з усіх частин світу, одноголосно, без жодних зауважень, прийняв рішення про включення українсько-словацької номінації «Букові праліси Карпат» до Списку об'єктів Всесвітньої природної спадщини.

Це довгоочікувана, справді історична подія для науковців та захисників природи України і Словаччини, міжнародне визнання їх природоохоронної та наукової діяльності. А також вшанування народів, які зуміли за різних складних історичних та соціально-економічних обставин зберегти у самому центрі Європи унікальні природні цінності.

Важливе значення для такої своєрідної перемоги мали активна природоохоронна позиція та фундаментальні дослідження багатьох українських та зарубіжних вчених,

1. Експерт Міжнародного союзу охорони природи (IUCN) Девід Міхалик (зліва) та Федір Гамор оглядають букові праліси Свидовецького масиву КБЗ

2. Федір Гамор із Девідом Міхаликом та доцентом Зволєнського технічного університету (Словаччина) Вільямом Піхлером (у центрі) обговорюють цінності букових пралісів Угольсько-Широколужанського масиву КБЗ

3. Перший справа – професор Іван Волощук (Словаччина), Вільям Піхлер (третій зліва) під час засідання Комітету Всесвітньої спадщини Юнеско у м. Крайстчерч (Нова Зеландія, 2007 р.)

представників різних епох, в першу чергу професорів Алоїса Златніка (Чехія) та Штефана Корпеля, Івана Волощука та Вільяма Піхлера (Словаччина), Василя Комендаря, Степана Стойка та Василя Парпана (Україна), Маріо Броджі, Бригітти Коммармот, Антона Бюргі (Швейцарія) та інших.

Помітну роль у цьому простому процесі відіграли організовані Карпатським біосферним заповідником міжнародні наукові конференції «Природні ліси помірної зони Європи – цінності та використання» (Мукачево, 2003 р.) та «Визначення потенційних об'єктів Всесвітньої природної спадщини» (Мукачево, 2004 р.), видання у Швейцарії українською та німецькою мовами монографії, за редакцією Урса-Беат Брендлі та Ярослава Довганича, «Праліси Карпат. Путівник по лісах Карпатського біосферного заповідника» (2003), українсько-голландський проект з інвентаризації пралісів Закарпаття (керівник Петер Фейн), підтримка німецьких дослідників Петера Шмідта та Гаральда Плахтера.

Винятково важливою у цій справі була думка експерта Міжнародного союзу охорони природи Девіда Михалика (США).

Отже, до складу українсько-словацької номінації увійшло 77971 гектар букових пралісів, з яких 29278 гектарів склали заповідне ядро, а 48692 утворили буферну зону. Це транснаціональний серійний об'єкт, що складався з десятих окремих ділянок, які розташовані вздовж осі довжиною 185 км, від Рахівських гір та Чорногірського хребта в Україні – на захід

по Полонинському хребту до Букових верхів та гір Вігорлат у Словаччині.

Понад 52 тис. га (з них 20980,5 га – заповідне ядро) або майже 70 відсотків номінації належало до Карпатського біосферного заповідника. Частина і сьогодні входить до складу Ужанського національного природного парку, і тільки четверта її складова розташована у межах Східної Словаччини.

На думку експертів, ця номінація на світовому рівні є надзвичайно цінною як взірць недоторканих комплексів помірних лісів. Вона репрезентує найбільш завершені і повні екологічні моделі, де відображено процеси, що відбуваються в чистих букових лісостанах за різноманітних природно-кліматичних умов.

Це воістину безцінний генофонд бука лісового (*Fagus sylvatica*) та ряду інших видів, що приурочені до його ареалу.

Номінація «Букові праліси Карпат» є надзвичайно важливим об'єктом (поряд із створеним раніше в Японії, на острові Хоккайдо, об'єктом Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО бука японського (*Fagus crenata* Blume), площею – десять тисяч гектарів) для відтворення повної картини історії та еволюції роду *Fagus*, який завдяки своїй поширеності у північній півкулі є глобально важливим.

Бук є одним з найбільш вагомих складових для біому помірних широколистяних лісів, його праліси колись займали 40 відсотків території Європи, а зараз їх фрагменти є прикладом реколонізації та розвитку суходільних екосистем і угру-

фундатори номінації. Зліва направо: професор Іван Волощук (Словаччина), Девід Міхалик (США) – експерт IUCN, професори Федір Гамор (Україна) та Ганнес Кнапп (Німеччина);

Голова комітету Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО Кішора Рао (другий зліва на правому фото) вручає сертифікат ЮНЕСКО представникам урядів Німеччини, України та Словаччини; фото на згадку української делегації з Кішора Рао (другий зліва) та представницею Федерального агентства з охорони природи Німеччини Барбарою Енгельс (перша зліва) (Берлін, 2011 р.)

**Інформаційно-туристичний центр
«Букові праліси – Всесвітня спадщина юнеско»
(с. Мала Уголька, Тячівський р-н)**

повань з часів льодовикового періоду – процесу, який триває і досі.

Окремі компоненти цієї номінації (особливо Угольсько-Широколужанський, Чорногірський, Свидовецький та Марамороський масиви Карпатського біосферного заповідника) є достатньо великого розміру для проходження природних процесів, необхідних для довгострокової життєдіяльності ареалів багатьох видів та екосистем.

Важливо також, що букові праліси зростають на всіх ґрунтоутворюючих породах, що зустрічаються в Карпатах (кристалічні породи, вапняки, фліш, андезит), представляють 123 рослинні асоціації та володіють значним біологічним різноманіттям.

Порівняно з іншими лісовими об'єктами Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО букові праліси Карпат вирізняються специфічною флорою та фауною, які додають екологічної комплексності та завершеності цим екосистемам.

Надзвичайно цінним, відзначено у резолюції Комітету Світового спадку, є і те, що отримана на об'єктах номінації наукова інформація уже нині може допомогти дослідити потенційний вплив глобальних кліматичних змін, що відбуваються на планеті Земля.

Отже, українсько-словацька номінація «Букові праліси Карпат» як об'єкт Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО складає особливий природоохоронний, науковий та туристично-рекреаційний інтерес, який став базою для створення європейської мережі букових пралісів та старовікових букових лісів.

Наступним надзвичайно важливим етапом в історії світового визнання букових пралісів, завдяки активній діяльності німецьких науковців та природоохоронців, стало розширення в 2011 році українсько-словацької номінації «Букові праліси Карпат» за рахунок п'ятих ділянок давніх букових лісів Німеччини.

У результаті було створено серійний транснаціональний об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини». Цей новий, розширений об'єкт – унікальна транснаціональна природоохоронна територія кластерного типу, яка охоплює природний ареал поширення лісів із бука лісового від високогір'я Українських Карпат до побережжя Балтійського моря на німецькому архіпелазі Рюген. До його складу ввійшло 33 670,1 га ядрової зони та 62 402,3 га буферної зони.

Відповідно до рішень Комітету Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, у зв'язку із створенням та розширенням цього об'єкта Спадщини, перед урядами України, Німеччини та Словаччини були поставлені відповідні завдання.

По-перше, забезпечити найбільш ефективне збереження об'єкта, з усіма біотичними та абіотичними компонентами, зокрема й природних оселищ понад 10000 видів тварин, рослин та грибів. Для цього в інтегрованому менеджмент-плані визначено механізми їх збереження та сталого використання. Зокрема у заповідному ядрі забороняється будь-яка господарська діяльність, допускається проведен-

ня протипожежних заходів, забезпечується охорона від самовільних рубок, збереження монументальних старих дерев, охорона та спеціальний менеджмент гірських лук, водних коридорів та прісноводних екосистем, наукові дослідження та моніторинг тощо.

По-друге, організувати проведення наукових досліджень, спрямованих на отримання знань, які можна передати та використати для сталого, наближеного до природи лісокористування.

По-третє, здійснювати використання природної спадщини для активізації еколого-освітньої роботи, формування екологічної культури та підвищення поінформованості громадськості про праліси та їх цінності на місцевому, національному та міжнародному рівнях.

По-четверте, популяризувати принципи сталого використання природних ресурсів на територіях, прилеглих до об'єкта Всесвітньої спадщини (зокрема відновлення традиційних ремесел, розвиток екотуризму, виробництво екологічно чистих продуктів харчування тощо).

По-п'яте, доручено Україні, Німеччині та Словаччині спільно вивчити потенціал Конвенції про Всесвітню спадщину щодо можливостей подальшого розширення даного об'єкта (за підтримки IUCN та Центру Всесвітньої спадщини) за рахунок ділянок інших зацікавлених сторін-учасниць, з метою створення повної серійної транснаціональної номінації та забезпечення збереження цієї унікальної лісової екосистеми.

При цьому ЮНЕСКО визначає, що перевага має надаватись міжнародному менеджмент-плану щодо наукових досліджень та моніторингу, зважаючи на те, що обсяги існуючої бази даних та інформація, зібрана на об'єктах, які увійшли до серійної українсько-словацько-німецької номінації букових пралісів та старовікових букових лісів Німеччини, можуть допомогти дослідити наслідки впливу глобальних кліматичних змін.

Окрім запровадження інтегрованої системи менеджменту, включно з науково-дослідними програмами та моніторингом, створюється європейська мережа інформаційних та навчально-дослідних центрів, у тому числі Міжнародний навчально-дослідний центр букових пралісів та сталого розвитку Карпат на українському гірському курорті Кваси, діяльність яких має фокусуватись на вивченні та популяризації букових пралісів. Вони слугуватимуть базою для обміну досвідом на міжнародному рівні, організації спільних досліджень та поширення знань.

Треба особливо наголосити, що включення букових пралісів Карпат до переліку Всесвітньої спадщини загалом започаткувало європейський процес збереження букових старовікових лісів.

У рамках цього процесу, відповідно до рішення Комітету Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, за фінансової підтримки уряду Німеччини та активної участі українських експертів, проведено широкомасштабну інвентаризацію та вивчення стану збереження старовікових букових лісів в усіх євро-

пейських країнах, де поширений ареал цього колись домінуючого на континенті деревного виду.

Виявлено понад 100 мало порушених його ділянок, достатньо великих розмірів у 12 біогеорегіонах Європи в 23 країнах.

Пізніше, в результаті критичного аналізу, в рамках міжнародної конференції «Букові праліси та давні букові ліси Європи: проблеми збереження та сталого використання», що проходила 16-22 вересня 2013 року у м. Рахові, сформовано так званий короткий Рахівський список поширення старовікових букових лісів Європи, які можуть розглядатися як потенційні об'єкти для розширення українсько-словацько-німецького об'єкта. Цей перелік доопрацьовано на віденському семінарі та погоджено на міжміністерській нараді у травні 2014 р. у Бонні.

До нього в підсумку зараховано 47 претендентів для включення до Всесвітньої спадщини із 11 біогеорегіонів 20 країн. Серед них й українські ділянки букових пралісів та давніх букових лісів із природних заповідників «Горгани» та «Розточчя», національних природних парків «Синевир», «Зачарований край» та Подільські Товтри.

Найбільш визначні ділянки букових пралісів із 10 країн Європи успішно пройшли експертну оцінку Міжнародного Союзу охорони природи (IUCN) і 7 липня 2017 року у польському місті Краків, на 41 засіданні Комітету Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, включені до Всесвітньої Спадщини. Краківським рішенням Комітету Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО об'єкт

«Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини» перейменовано на «Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи» (Ancient and Primeval Beech Forests of the Carpathians and Other Regions in Europe).

Ядрова зона цього новоствореного об'єкта складає 91232,81 гектара, серед яких понад двадцять три відсотки охороняється на території Карпатського біосферного заповідника. Завдяки цьому Україна займає перше місце за площею об'єкта (28985,98 га), друге – належить Румунії (23982,77 га), а третє – Болгарії (10988,91 га).

Цікаво і те, що найбільшою серед 78 ділянок у 12 країнах Європи, що входять до цієї Спадщини, є Угольсько-Широко-лужанський масив букових пралісів Карпатського біосферного заповідника (11860 га).

Навколо усіх ділянок об'єкта утворено буферну зону загальною площею 254769,75 гектара.

Таким чином, загальна площа ядрової та буферної зон об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи» становить 346002,56 гектара.

Зауважимо також, що за нашою пропозицією 2 лютого 2017 року в німецькому місті Еберсвальде представниками наукових та природоохоронних організацій Німеччини, Великобританії, Австрії та Словаччини створено та зареєстровано Міжнародну громадську організацію «Європейська мережа букових лісів», яка буде займатись проблемами збереження та вивчення букових пралісів й старовікових

На урочистій церемонії з нагоди вручення сертифікатів об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи» (м. Рахів, 2018 р.):

- 1. У залі засідань; 2. Директор Департаменту Мінприроди України В.В. Клід вручає сертифікати; 3. Перед учасниками урочистостей виступає ініціатор занесення букових пралісів до переліку Всесвітньої спадщини професор Ф.Д. Гамор;**
- 4. Керівники установ ПЗФ України із сертифікатами ЮНЕСКО**

Свидовецький масив

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

World Heritage
Convention

CONVENTION CONCERNING
THE PROTECTION OF
THE WORLD CULTURAL
AND NATURAL HERITAGE

*The World Heritage Committee
has inscribed*

*Ancient and Primeval Beech Forests of
the Carpathians and Other Regions of Europe*

on the World Heritage List

*Inscription on this List confirms the outstanding
universal value of a cultural or
natural property which requires protection for
the benefit of all humanity*

DATE OF INSCRIPTION

12 July 2017

Irina Bokova

DIRECTOR-GENERAL
OF UNESCO

**Сертифікат об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО
«Букові праліси та давні ліси Карпат й інших регіонів Європи»**

Іван Волошук

букових лісів Європи, здійснюватиме пошук джерел фінансування та розроблятиме інші механізми для обміну досвідом роботи й інформацією щодо їх наукових та екологічних цінностей, розв'язання проблем охорони в зацікавлених країнах тощо.

Надзвичайно важливим є і те, що Комітет Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО своїм рішенням (39 СОМ 7В.19) в 2015 році схвалив діяльність Німеччини, Словаччини та України щодо тісної співпраці в напрямку збереження та менеджменту об'єкта Всесвітньої спадщини «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини», зокрема підписання Спільної Декларації про наміри між Міністерством екології та природних ресурсів України, Федеральним міністерством навколишнього середовища, охорони природи, будівництва та безпеки реакторів Федеративної Республіки Німеччини і Міністерством охорони навколишнього середовища Словацької Рес-

публіки щодо співпраці з охорони та управління спільним об'єктом і рекомендує їм продовжувати докладати всіх зусиль в цьому напрямку.

Для збереження букових пралісів як об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО велике значення мають також акти Президента та Уряду України, якими затверджено комплекс заходів, спрямованих не тільки на охорону, але й на забезпечення сталого розвитку та благоустрою прилеглих до них гірських населених пунктів Закарпаття.

А загалом десятирічний досвід тристоронньої співпраці між Україною, Словаччиною та Німеччиною, у рамках цього об'єкта Всесвітньої спадщини, на думку експертів, слугуватиме взірцевим прикладом міжнародної екологічної співпраці.

Тому ця тема детально розглядається у монографії Федора Гамора «Всесвітнє визнання букових пралісів Карпат: історія та менеджмент. Матеріали з нагоди десятиріччя створення об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини».

У рецензії на книгу словацький професор Іван Волошук, зокрема пише: «Автор монографії є одним з найвідоміших українських (закарпатських) екологів, вчених і природоохоронців. Як провідний менеджер Карпатського біосферного заповідника, розташованого в Рахові, є добре відомим міжнародним науковим та професійним діячем, який зробив значний внесок в успішний процес внесення букових пралісів і старовікових лісів Європи у список Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО.

Монографія доктора біологічних наук, професора Федора Гамора надає детальний звіт про минулі події, пов'язані з підготовкою номінаційних проектів та їх внесення до списку Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО.

Виразну об'єктивність історичних подій наголошує той факт, що автор монографії, як колишній директор Карпатського біосферного заповідника, був не тільки безпосереднім учасником цих подій, але й ініціатором всіх необхідних міжнародних і внутрішніх організаційних і управлінських заходів, метою і остаточним результатом яких стала Всесвітня спадщина карпатських пралісів.

Автор монографії спирається на національні та зарубіжні документи, що стосуються підготовки Всесвітньої спадщини, які він особисто готував або брав участь у їх підготовці. Завдяки величезній завзятості, ентузіазму, тактовності, терпимості, принциповій послідовності та науковій ерудиції він зміг узгодити різні інтереси вітчизняних і зарубіжних учасників при підготовці та затвердженні номінаційних проектів букових пралісів. Багато разів я особисто переконувався на внутрішніх та міжнародних перемовинах у тому, що не було б Федора Гамора, не було би і Всесвітньої спадщини букових пралісів.

Видання цієї книги отримало й багато інших позитивних відгуків у світі.

Так, генеральний директор Директорату охорони природи та сталого управління природними ресурсами Федерального Міністер-

ства навколишнього середовища, охорони природи, будівництва та безпеки реакторів Федеративної республіки Німеччини Ельза Нікель з цього приводу написала на адресу автора: «Це чудове узагальнення тривалого шляху, який ми пройшли, щоб покращити розуміння і збереження старовікових букових лісів у Європі.

Ця робота також ілюструє успіх, досягнутий важкою працею вчених, менеджерів та громадськості! Все – під Вашим керівництвом та стараннями вашої відданої команди! Я рада, що мала нагоду приєднатись до цього процесу на якийсь час. Завжди відчувала натхнення, працюючи разом з Вами, з Вашою командою та колегами.

Мої найкращі побажання щодо подальшого прогресу в проекті по букових пралісах та старовікових лісах Європи (є ще так багато планів), і бажаю добрих результатів для найкращого збереження букових старовікових лісів та дикої природи взагалі».

«Щиро дякую Вам за цю чудову книгу!» – пише декан словацького Зволеньського технічного університету зі Словащини, професор Вільям Піхлер. – Думаю, вона описує зусилля, складність яких відома лише Вам, Івану, мені та Девіду. Які незабутні часи, яке незабутнє досягнення! Приєднання інших країн до даного об'єкта є черговим підтвердженням успіху нашої задумки, незважаючи на всі перепони».

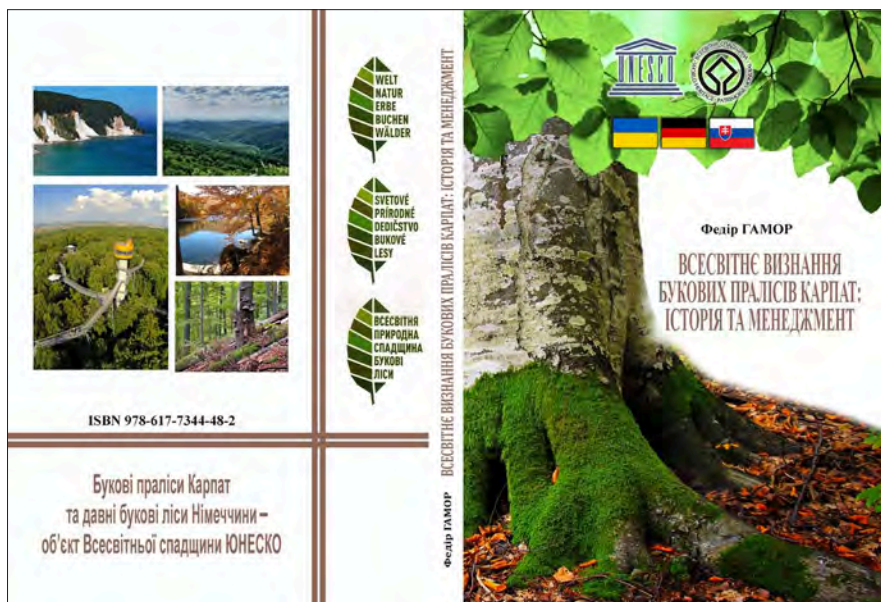
Оцінюючи цю книгу, професор, доктор наук, президент Європейської асоціації букових лісів Ганнес Кнапп (Німеччина)

наголошує: «Тут зібрана справді всеохоплююча документація щодо процесів, що тривають в напрямку охорони останніх залишків букових пралісів в Європі, а також історії їх внесення до списку Всесвітньої спадщини. Переклад книги на англійську мову буде дуже важливим для Європи в світлі створення нового серійного транснаціонального об'єкта Всесвітньої спадщини, до якого увійшли букові ліси Європи. Давайте шукати таку можливість. Я щиро радий співпраці та дружбі з Вами, і вдячний за участь у цьому процесі протягом багатьох років».

А Бригітта Коммармот із швейцарського Федерального інституту лісових, снігових та ландшафтних досліджень (WSL) в цьому контексті додає: «Це чудово, що починаючи з пралісів КБЗ, був зініційований процес, який привів до

таких чудових результатів. Я хочу подякувати Вам та іншим, хто зробив цю справу можливою».

Також цікавою є думка патріарха природоохоронної справи в Україні 98-річного професора Степана Стойка, який пише: «Дорогий Федоре Дмитровичу! Щиро вдячний Вам за надіслану Вашу нову монографію «Всесвітнє визнання букових пралісів Карпат: історія та менеджмент», яку я уважно проаналізував. Вважаю, що це історія, екологія та енциклопедія букових пралісів. У їх збереженні велика заслуга Карпатського біосферного заповідника та Ваша особисто. Ви підняли екологічний авторитет в ЮНЕСКО України та українських вчених. Єдине зауваження до монографії. Було б бажано дати список Ваших та інших праць про букові ліси в літературі».

Жук-олень та вуж звичайний

ЗАХОДИ ПРЕЗИДЕНТА ТА УРЯДУ УКРАЇНИ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ БУКОВИХ ПРАЛІСІВ КАРПАТ ЯК ОБ'ЄКТА ВСЕСВІТНЬОЇ СПАДЩИНИ ЮНЕСКО ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЛАГОУСТРОЮ Й СТАЛОГО РОЗВИТКУ ГІРСЬКИХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ РЕГІОНУ ЇХНЬОГО РОЗТАШУВАННЯ

У Хустському, Тячівському та Рахівському районах Закарпатської області розміщені найбільші у світі ділянки букових пралісів як єдиний природний об'єкт України, що входить у складі транснаціональної номінації «Букові праліси та давні ліси Карпат й інших регіонів Європи» до переліку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Відповідно до Конвенції про охорону Всесвітньої культурної і природної спадщини країни, які володіють такими об'єктами, повинні забезпечувати їхню охорону, збереження та популяризацію культурної та природної спадщини.

А Комітет Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, крім законодавчого захисту того чи іншого об'єкта, вимагає ще й їхньої інтеграції до регіонального або місцевого територіального планування, забезпечення доступу до них туристів.

І тому в усіх країнах, які володіють такими унікальними природними та культурними цінностями, як правило, активно розвивається туристично-рекреаційна індустрія, ці чинники використовуються для створення привабливого іміджу територій та підвищення добробуту місцевого населення.

У регіонах, де розміщені природні об'єкти Всесвітньої спадщини, здебільшого починається розвиток екологічного туризму. Розбудовується туристична інфра-

структура, активізується соціально-економічне життя прилеглих територій (Гамор, 2012).

Наприклад, такі процеси спостерігаються біля Ніагарського водоспаду, Єллоустонського національного парку в США, Плітвіцьких озер у Хорватії тощо.

Саме тому, за нашої ініціативи, Указом Президента України «Про додаткові заходи щодо розвитку природно-заповідної справи в Україні» № 611/2009 від 14 серпня 2009 року та Дорученням Президента України № 1-1/749 від 2 квітня 2013 року з питань збереження букових пралісів та забезпечення сталого розвитку та благоустрою гірських населених пунктів Закарпатської області в зоні їх розташування і Розпорядженнями Кабінету Міністрів України від 23.12.2009 № 1619-р «Про затвердження плану заходів щодо збереження та розвитку української частини природного об'єкта «Букові праліси Карпат», а також від 10.09.2014 № 819-р «Про затвердження плану заходів щодо забезпечення сталого розвитку і благоустрою гірських населених пунктів української частини українсько-словацько-німецького природного об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини» затверджено комплекс заходів, спрямованих на збереження цих унікальних природних

цінностей та забезпечення сталого розвитку й благоустрою гірських населених пунктів Закарпатської області, які знаходяться в зоні його розташування.

Однак з часу прийняття цих актів Президента та Уряду України зроблено дуже мало для їх виконання. І хоча уже відзначено десятиріччя включення карпатських букових пралісів до переліку об'єктів Всесвітньої спадщини як єдиного природного об'єкта України, якихось позитивних зрушень у плані розвитку прилеглих населених пунктів не відбулось.

Дороги, що ведуть до угольських чи чорногірських пралісів, і досі у незадовільному стані. А гірські населені пункти і далі потерпають від безробіття та невирішених проблем із побутовим сміттям та опаленням дворогосподарств.

Тому в Міністерстві екології та природних ресурсів України, на виконання доручення Віце-прем'єр-міністра України Міністра регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України Г. Зубка, на ініційоване автором цих рядків (Гамор, 2015) звернення Національної комісії України у справах ЮНЕСКО (лист Міністерства закордонних справ України від 12.03.2016 № 203/13-187/094452) з питань збереження букових пралісів Карпат, 27 та 29 квітня 2016 року проведено робочі наради за участі представників Мінрегіону, Мінінфраструктури, Міненергougілля та Закарпатської облдержадміністрації.

На цих зібраннях детально розглянуто стан виконання Розпоряджень Кабінету Міністрів Укра-

їни від 23.12.2009 № 1619-р «Про затвердження плану заходів щодо збереження та розвитку української частини природного об'єкта «Букові праліси Карпат» і від 10.09.2014 № 819-р «Про затвердження плану заходів щодо забезпечення сталого розвитку і благоустрою гірських населених пунктів української частини українсько-словацько-німецького природного об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини». З урахуванням напрацювань Закарпатської облдержадміністрації, Карпатського біосферного заповідника та Ужанського національного природного парку підготовлено та направлено до Кабміну відповідні пропозиції.

У Кабінеті Міністрів України ці пропозиції схвалено. Їх реалізація повинна забезпечити виконання затверджених Розпорядженнями Кабінету Міністрів України № 1619-р від 23.12.2009 та № 819-р від 10.09.2014 комплексу заходів, спрямованих на збереження букових пралісів та на розбудову природоохоронної та туристично-рекреаційної інфраструктури в депресивних гірських населених пунктах Закарпаття.

Зокрема, для збереження та розвитку Карпатського біосферного заповідника та Ужанського національного природного парку Мінприроди в 2016-2020 роках має спрямувати кошти українсько-німецького проекту «Підтримка природно-заповідних територій в Україні». А Мінфін разом із Мінприроди повинен протягом 2017-2018 років передбачити у державному бюджеті

У Закарпатській обласній державній адміністрації обговорили та взяли на контроль хід виконання Актів Президента та Уряду України з питань збереження букових пралісів та розширення території Карпатського біосферного заповідника (2016–2017 рр.)

фінансування будівництва Міжнародного навчально-дослідного центру з вивчення букових пралісів Карпат та для завершення будівництва еколого-освітнього центру в Ужанському національному природному парку.

Мають бути розроблені та затверджені додаткові заходи із поглиблення міжнародної співпраці з питань проведення наукових досліджень екосистем букових пралісів Карпат та виділено для цього необхідне фінансування. Мінприроди, Мінкультури, Національна комісія України у справах ЮНЕСКО, Закарпатська ОДА на постійній основі зобов'язані продовжувати роботу із висвітлення у друкованих засобах масової інформації питань, пов'язаних із збереженням об'єктів природної та культурної спадщини всесвітнього значення, зокрема букових пралісів Карпат, активізувати діяльність, спрямовану на підвищення рівня громадської свідомості з питань охорони навколишнього природного середовища.

Значна робота повинна бути проведена у зв'язку з невиконанням за більшістю позицій затвердженого Кабміном (Розпорядження № 819-р від 10.09.2014 р.) «Плану заходів щодо забезпечення сталого розвитку і благоустрою гірських населених пунктів української частини українсько-словацько-німецького природного об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини».

По-перше, Закарпатську облдержадміністрацію до кінця 2016 року зобов'язано повторно звернутися до Мінінфраструктури та

Укравтодору з пропозиціями щодо включення до переліку доріг загального користування загальнодержавного значення основних під'їзних шляхів до ділянок об'єкта Всесвітньої спадщини.

По-друге, Закарпатська облдержадміністрація та Укравтодор щорічно повинні включати в плани ремонту під'їзні шляхи до Всесвітньої спадщини та ремонт й утримання дорожньої інфраструктури в межах території Карпатського біосферного заповідника та Ужанського національного природного парку.

По-третє, Закарпатській облдержадміністрації запропоновано заснувати агенцію регіонального розвитку як неприбуткову установу з метою ефективної реалізації державної регіональної політики, Типове положення щодо якої затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 11.02.2016 № 258; провести нараду з питань переходу населених пунктів на альтернативні паливним дровам джерела енергозабезпечення (паливні насоси, сонячні батареї, електроопалення). Мають бути надані відповідні пропозиції щодо здійснення пілотних проектів на умовах співфінансування за кошти місцевих бюджетів, підготовлені і подані до Мінрегіону (Міжвідомча координаційна комісія з питань регіонального розвитку) проекти для отримання фінансування із Державного фонду регіонального розвитку та для поглиблення державно-приватного партнерства з проектно-кошторисною документацією та експертними висновками. Щорічно слід передбачати в планах заходів пункти

щодо розвитку депресивних територій, в якості пріоритетних при доопрацюванні Регіональної стратегії розвитку Закарпатської області; передбачити видатки на 2017 рік, і на наступні роки, на переоснащення систем опалення адміністративних та житлових будинків державної і комунальної форми власності, які розміщені на прилеглих до об'єкта Всесвітньої спадщини територіях.

По-четверте, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, повинна до кінця 2016 року, з метою збереження лісових масивів об'єкта Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини», запровадити пільгові тарифи на електроенергію для жителів населених пунктів, які розташовані в зоні цього об'єкта.

По-п'яте, Закарпатська облдержадміністрація та Рахівська райдержадміністрація, у проектах місцевих бюджетів на 2017 рік і на наступні роки, мають передбачити на умовах співфінансування видатки на проектування та виконання робіт з берегоукріплення річок і здійснення протизсувних заходів, реконструкцію очисних споруд та водозабору, будівництво каналізаційних мереж, мереж централізованого і нецентралізованого питного водопостачання в м. Рахові, селищах міського типу Кобилецька Поляна та Ясіня Закарпатської області.

По-шосте, Закарпатська облдержадміністрація повинна постійно контролювати, щоб при розробленні схем планування територій Великоберезнянського, Перечин-

ського, Рахівського, Тячівського та Хустського районів Закарпатської області в обов'язковому порядку враховувались екологічні складові і в жодному разі не передбачалась господарська діяльність, що може негативно вплинути на збереження об'єкта Всесвітньої спадщини.

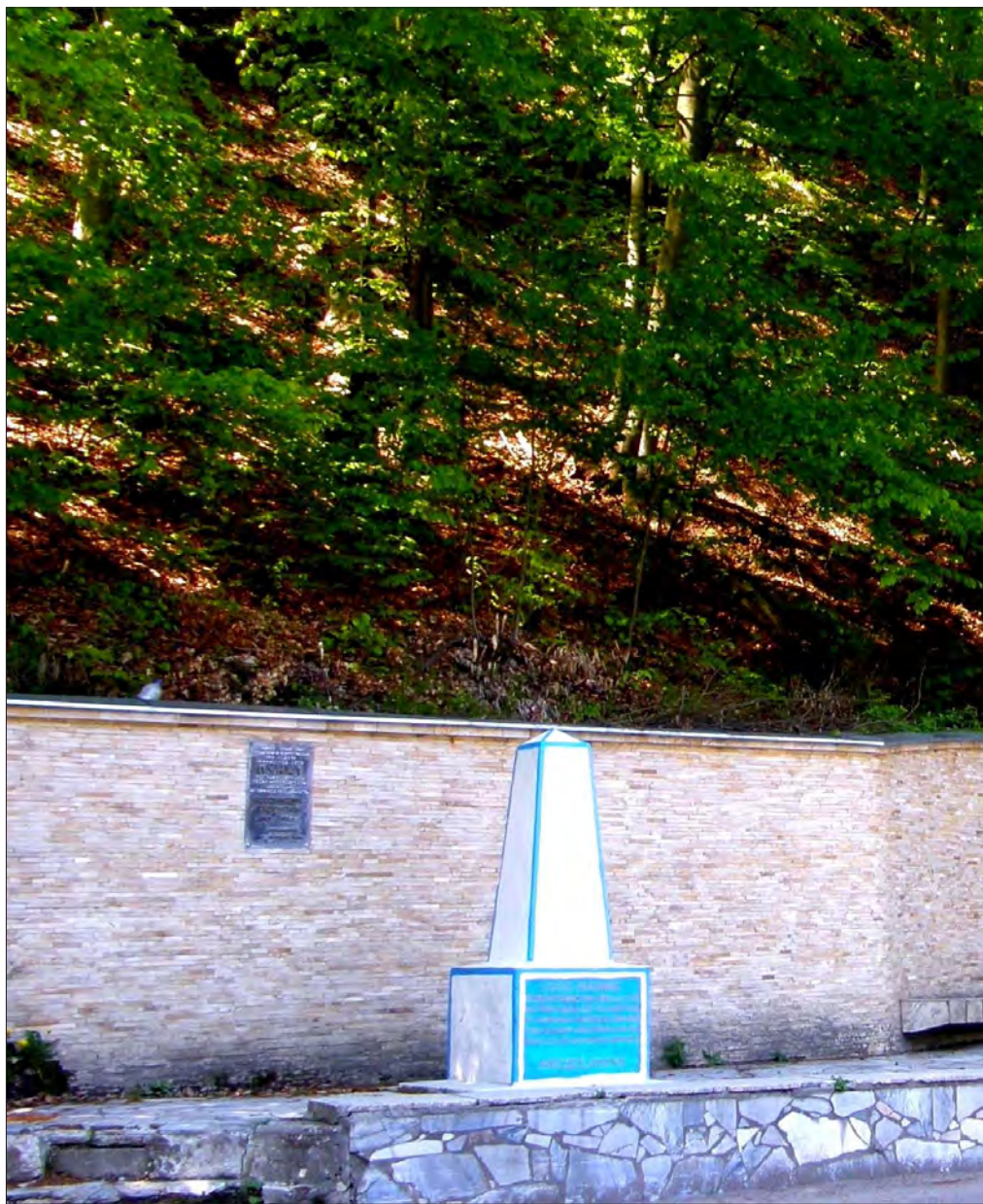
По-сьоме, Закарпатська облдержадміністрація зобов'язана щорічно організовувати спеціальні наради, розробляти і реалізовувати окремі плани заходів для суттєвого поліпшення вирішення питання щодо збирання та видалення побутових відходів на територіях, прилеглих до об'єкта Всесвітньої спадщини.

По-восьме, Закарпатська облдержадміністрація має:

а) постійно продовжувати роботу щодо залучення інвестицій для розміщення у Великоберезнянському, Рахівському, Тячівському і Хустському районах Закарпатської області підприємств, що здійснюють глибоку переробку деревини, дикорослих плодів, ягід, грибів та інших природних ресурсів;

б) до кінця 2017 року провести оцінку стану туристичних ресурсів гірської частини Закарпаття, розробити регіональну програму охорони і раціонального використання туристичних ресурсів, утворити нові туристично-інформаційні центри. Розвиток туризму повинен бути віднесений до пріоритетів стратегії регіонального розвитку Закарпатської області.

По-дев'яте, Закарпатська облдержадміністрація, Мінрегіон та Мінприроди повинні забезпечити підготовку та реалізацію в 2016-2020 роках, у рамках Державного

Стелла у географічному центрі Європи

фонду регіонального розвитку, пілотного проекту з розбудови природоохоронної та туристично-рекреаційної інфраструктури в депресивних гірських населених пунктах Закарпатської області, які розташовані у зоні української частини українсько-словацько-німецького природного об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини».

По-десяте, Мінекономрозвитку та Мінприроди зобов'язані постійно забезпечувати популяризацію природного об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини» на національних порталах, включати відповідні заходи до планів роботи Ради туристичних міст і регіонів, створеної наказом Мінекономрозвитку від 09.02.2016 № 204.

І насамкінець, Закарпатська облдержадміністрація, Мінінфраструктури та Мінекономрозвитку мають подати пропозиції щодо організації українсько-румунського пункту пропуску через кордон с. Ділове (Україна) – с. Валя Вишеулуй (Румунія) із створенням протягом 2016-2020 рр. прикордонної інфраструктури, відновлення мосту через р. Тиса у селі Ділове, автомобільного та залізничного сполучення через Рахів до Румунії, Будапешта та Праги, а також продовжити роботу з організації транскордонного пункту пропуску с. Улич (Словацька Республіка) – с. Забродь (Україна).

У цьому контексті дуже важливими є також роз'яснення Міністерства фінансів та Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального

розвитку України щодо порядку та джерел фінансування Плану заходів для забезпечення сталого розвитку і благоустрою гірських населених пунктів української частини українсько-словацько-німецького природного об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини», які направлені до Кабінету Міністрів України та Мінприроди України 15 липня 2016 року (лист № 31-06130-04-3/20474), 2 серпня (лист № 7/31-9600).

Так, Мінфін роз'яснює, що згідно із статтею 22 Бюджетного кодексу України для здійснення програм та заходів, які реалізуються за рахунок коштів бюджету, бюджетні асигнування надаються розпорядникам бюджетних коштів.

Головний розпорядник бюджетних коштів розробляє план своєї діяльності, здійснює управління бюджетними коштами у межах встановлених йому бюджетних повноважень, забезпечує ефективне, результативне і цільове використання бюджетних коштів.

Враховуючи зазначене, виконання заходів щодо збереження букових пралісів в Україні мають забезпечувати головні розпорядники бюджетних коштів, визначені відповідальними за їх виконання, у межах видатків, затверджених Законом України «Про державний бюджет України на 2016 рік».

Інформуючи Міністерство екології та природних ресурсів України про виконання Доручення Секретаріату Кабінету Міністрів щодо стану реалізації Плану заходів Кабінету Міністрів України із забезпечен-

ня сталого розвитку і благоустрою гірських населених пунктів української частини українсько-словацько-німецького природного об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини», Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (Мінрегіон) теж дає свої пояснення з приводу фінансування цих заходів.

Відповідно до Закону України «Про засади державної регіональної політики», наголошує Мінрегіон, «одним із джерел фінансування державної регіональної політики визначено кошти Державного фонду регіонального розвитку». Тому «пропозиції щодо реалізації за рахунок коштів цього Фонду проєктів з розбудови природоохоронної та туристично-рекреаційної інфраструктури в населених пунктах, які розташовані у зоні української частини українсько-словацько-німецького природного об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини», розглядатимуться в установленому законодавством порядку, у випадку їх надходження від Закарпатської облдержадміністрації».

Крім того, Мінфін наголошує, що «Планом заходів щодо забезпечення сталого розвитку і благоустрою гірських населених пунктів української частини українсько-словацько-німецького природного об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини», затвердженим Розпорядженням Кабінету Міністрів України від

10.09.2014 року № 819, визначено розпорядників бюджетних коштів, відповідальних за виконання зазначених заходів».

Отже, зараз стає ще більш зрозумілим, що відповідальність за організацію та фінансування планів-заходів, передбачених зазначеними актами Президента та Уряду, з питань збереження букових пралісів та сталого розвитку зони їх розташування, несуть визначені міністерства та відомства, зокрема Укравтодор, Мінрегіон, Мінприроди, Міненерговугілля, Мінекономрозвитку, Мінагрополітики, Держтуризмкурорт, Мінінфраструктури й Закарпатська облдержадміністрація. І тільки від них зараз залежить, чи будуть виконуватись ці життєво важливі заходи для збереження єдиного в Україні природного об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО та розвитку депресивних гірських населених пунктів Закарпаття, чи все залишиться по-старому, тобто і далі вони просто будуть ігноруватись.

Додамо також, що в черговий раз, за нашою пропозицією, яка висловлена на нараді, що відбулася 29 вересня 2017 року в Івано-Франківську, під головуванням Президента України Петра Порошенка, в прийнятому за її результатами Указі Президента України № 381/2017 від 21 листопада 2017 року «Про додаткові заходи щодо розвитку лісового господарства, раціонального природокористування та збереження об'єктів природно-заповідного фонду», знову доручено Кабінету Міністрів України розробити додаткові заходи щодо вирішення цих проблем.

Водоспад на потоці Білий у Чорногірському масиві

Гора Говерла

ЛОБІЮВАННЯ ПРОЕКТІВ ЩОДО ПОГЛИБЛЕННЯ СПІВПРАЦІ МІЖ ПРИРОДООХОРОННИМИ ТЕРИТОРІЯМИ ТА УКРАЇНСЬКИМИ ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ ЯКІ РОЗТАШОВАНІ ПО ОБИДВА БОКИ УКРАЇНСЬКО-РУМУНСЬКОГО КОРДОНУ НА МАРАМОРОЩИНІ

Договором про Асоціацію України із Європейським Союзом, який уже ратифікували Україна та Румунія, у главі 27 визначається необхідність сприяння взаєморозумінню та двосторонньому співробітництву у сфері регіональної політики щодо методів формування та реалізації регіональних політик, зокрема багаторівневого управління та партнерства, з особливим наголосом на розвитку відсталих територій.

При цьому передбачається створення каналів зв'язку та активізація обміну інформацією між національними, регіональними та місцевими органами влади, соціально-економічними утвореннями та представниками громадянського суспільства.

На це спрямовані також, прийняті за нашою ініціативою, Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2014 р. № 819-р «Про затвердження плану заходів щодо сталого розвитку і благоустрою гірських населених пунктів української частини українсько-словацько-німецького природного об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини» та відповідна українська урядова Стратегія виконання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, якою, до речі, передбачається створення українсько-румунського біосферного резервату у Марамороських горах.

У цьому контексті актуальним виглядає відновлення традиційних

культурних та торгово-економічних відносин між українськими населеними пунктами по обидва боки українсько-румунського кордону на Мараморощині.

Нагадаємо, що після Другої світової війни, значна частина українського населення лівобережної частини Тиси (близько 40 тисяч чоловік), зокрема у Вишівській долині, перейшла до складу Румунії. А мости, які з'єднували Бичків, Луг та Трибушани (нині Ділове), були зруйновані. Припинено рух пасажирських потягів, які курсували через станцію Валя-Вишеулуй до Рахова, із Будапешта та Праги.

Все це призвело до ізоляції українців, які живуть у Румунії, погіршення зв'язків між їхніми рідинами, що опинилися по різні боки кордону. А за населеними пунктами на українсько-румунському пограниччі міцно закріпився статус депресивних територій, де панує бідність та безробіття.

У зв'язку із цим адміністрація Карпатського біосферного заповідника спільно із Союзом українців Румунії більше двадцяти років порушують питання щодо відновлення прикордонної інфраструктури, яка би сприяла поглибленню транскордонної співпраці у цій частині Мараморощини.

Ці ініціативи детально описуються у монографіях Степана Бучути «Словом і ділом» та Федора Гамора «Україна-Румунія: мости народної

Почесний голова Союзу українців Румунії, депутат двох скликань Парламенту Румунії Степан Бучута на урочистому відкритті Міжнародної науково-практичної конференції у рамках XXIII Міжнародного гуцульського фестивалю вручає професору Ф.Д. Гамору почесну відзнаку Союзу українців Румунії (м. Рахів, 2016 р.)

дипломатії. Нотатки з нагоди 20-річчя участі Союзу українців Румунії та Карпатського біосферного заповідника в процесі розвитку українсько-румунської транскордонної співпраці на Мараморощині».

Так, голова Союзу українців Румунії, депутат двох скликань румунського парламенту Степан Бучута у цитованій книзі зокрема зауважує: «За рекомендацією Карпатського біосферного заповідника України (директор Ф. Гамор), ще в 1996 р. запропоновано проект застосування біосферного резервату у Марамороських горах (Румунія) ... Пан Федір Гамор, директор Карпатського біосферного заповідника, запропонував румунській сторо-

ні, тобто Союзу українців Румунії, Природному парку Мараморощини та місцевим органам самоврядування прикордонних сіл і міста Вішеуде-Сус скласти спільний проект щодо здійснення туристичних доріг в Марамороських горах, починаючи відкриттям дороги через кордон між селами Ділове – Україна і Вишавська Долина – Румунія, у два напрями: міста Вішеуде-Сус і через Бистрий – Русково до Полян, проект, який мав бути розроблений європейськими фондами»...

Ідеться в першу чергу про відбудову залізобетонного моста через Тису у районі сіл Хмелів та Валя Вишеулуй, який гітлерівськохортиські війська підірвали у 1944 році. Для

його відбудови громади румунської комуни Бистра та українського села Ділове, за підтримки Рахівської районної та Закарпатської обласної державних адміністрацій, підготували у 2007 році спеціальний проект.

А в серпні 2015 року цей проект знову подано для отримання фінансування у рамках румунської Програми співпраці громад Румунії та України на 2014-2020 рр. Але через відсутність підтримки з боку Закарпатської обласної державної адміністрації та Міністерства інфраструктури України реалізація цього проекту заморожена.

Тут треба згадати і про той факт, що відповідно до спеціального Доручення Президента України

від 2 квітня 2013 року № 1-1/749 із питань збереження унікальних природних комплексів, забезпечення сталого розвитку української частини українсько-словацько-німецького природного об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини», благоустрою гірських населених пунктів Закарпатської області, розташованих у зоні української частини цього природного об'єкта, Кабінету Міністрів України та Закарпатській обласній державній адміністрації доручалось ще до 31 грудня 2015 року забезпечити «здійснення заходів із відновлення зруйнованого автомобільного переходу через річку

Закарпатська делегація вивчає екологічні проблеми Тиси на румунській частині Мараморошини. Справа наліво: заступник голови Закарпатської обласної ради І.Е. Цурко, голова Рахівської районної ради М.О. Даскалюк, директор Карпатського біосферного заповідника Ф.Д. Гамор (перший зліва), 1999 р.

Тиса та створення необхідної прикордонної інфраструктури на українсько-румунському державному кордоні у селі Діловому Рахівського району Закарпатської області».

Це завдання знову підтверджено і Дорученням Кабінету Міністрів України від 1 липня 2016 року № 10895/02-16.

вого етапу розвитку двосторонніх відносин України з Румунією.

Ідеться, як заявив 17 лютого 2015 року у Бухаресті Міністр закордонних справ України Павло Клімкін, про їх перезавантаження у позитивному вимірі, на засадах добросусідства, дружби, прагматизму, взаємної довіри та допомоги.

Фундатори румунського природного парку «Гори Марамуреш» директор українського Карпатського біосферного заповідника Ф.Д. Гамор (зліва) та голова румунського Екологічного товариства Мараморощини Філіп Мойсей (1997 р.)

Відновлення транскордонної співпраці між українськими територіальними громадами, що розташовані по обидва боки українсько-румунського кордону, надзвичайно актуальні і в контексті досягнутих нещодавно міжурядових домовленостей, щодо започаткування но-

У цьому контексті зокрема запропоновано проектну ідею щодо створення Рахівського транскордонного українсько-румунського еколого-туристичного вузла, як ще одних українських воріт через Румунію до Євросоюзу.

Рододендрон східнокарпатський на Поп-Івані Мараморському

Підписання Меморандуму про створення українсько-румунського біосферного резервату у Марамороських горах.
Справа наліво: директор румунського природного парку «Гори Марамуреш» Костел Букур, Ф.Д. Гамор, прімар міста Вішеу-де-Сус Васіле Чолпан та член наукової ради природного парку «Гори Марамуреш» Васіле Куреляк (2009 р.)

Пропонується, по-перше, здійснити реконструкцію 21 км залізниці на ділянці Рахів – Валя Вишеулуй (Румунія) на європейську вузьку колію, яка діяла тут до Другої світової війни, та відбудувати зруйнований міст через Тису у селі Ділове на українсько-румунському кордоні.

По-друге, відновити рух історичних потягів із Рахова до Будапешта та Праги й організувати пряме транскарпатське залізничне сполучення через Рахів із Львова та Києва до столиці втаємниченої Трансільванії – міста Клуж Напока (відстань до якого по існуючій залізниці від Рахова складає близько 200 км), одного з найбільших у Європі промислового, культурного та туристичного центру.

По – третє, спорудити у якості привабливих туристичних атракцій у Рахові, на місці злиття Чорної та

Білої Тиси, інформаційно-туристичного центру «Тиса єднає європейські народи» та гондольного витягу до вершини гори Терентин (близько 1400 м н.р.м.), яка є найкращою панорамною оглядовою точкою в усіх Українських Карпатах та ідеальним місцем для розміщення тут всесезонного гірського курорту. Звідси, як на долоні, видніються захоплюючі гірські панорами, в тому числі Говерла та всі найвищі вершини Чорногори, Свидівця, Горган та Марамороських гір.

По-четверте, відповідно до Меморандуму між Карпатським біосферним заповідником (Україна) і природним парком «Гори Мараморощини» (Румунія), підписаним 10 грудня 2009 року, завершити процес створення українсько-румунського транскордонного біосферного резервату ЮНЕСКО у

Марамороських горах та спорудити на гірському курорті Кваси Міжнародний навчально-дослідний центр букових пралісів, еколого-освітньої роботи та сталого розвитку як основи для реалізації концепції створення на Закарпатті «Екологічного Давосу у Центрі Європи».

І насамкінець, започаткувати проведення у Географічному центрі Європи у селі Ділове, в рамках відзначення Днів збереження європейської спадщини, щорічних етнокультурних українсько-румунських фестивалів «Марамуреш фест».

До речі, реалізація деяких із цих ідей передбачається у Меморандумі та протоколах зустрічей про поглиблення співпраці між Радою румунського повіту Марамуреш, Рахівським районом та Карпатським біосферним заповідником. А заступник Міністра інфраструктури України В. Корнієнко проінформував Закарпатську обласну державну адміністрацію, що «вирішення проблем відновлення залізничного сполучення між Україною та Румунією на Мараморощині знаходить в Мі-

**Братання українських та румунських учасників акції
«Чиста Країна» на місці зруйнованого мосту через р. Тису
на українсько-румунському кордоні в селах Ділове (Україна)
та Валя-Вішеулуй (Румунія) (червень 2010 р.)**

На фото внизу: голова Закарпатської обласної ради М.М. Кічковський (зліва), депутат Парламенту Румунії Степан Бучута (справа), директор Карпатського біосферного заповідника Ф.Д. Гамор (у центрі) під час акції «Чиста Країна» обговорюють актуальні питання поглиблення українсько-румунської транскордонної співпраці (2010 р.)

На відкритті пам'ятника Тарасу Шевченку у румунському місті Сігетул-Мармацій. Справа наліво: голова Рахівської райдержадміністрації П.В. Басараба, Почесний голова Союзу українців Румунії Степан Бучута та учасники симпозіуму – Васіле Куреляк, Надія та Федір Гамори (2016 р.)

Підписання протоколу про співпрацю між радою повіту Марамуреш та Рахівським районом. У першому ряду (зліва направо): голова Рахівської райдержадміністрації П.В. Басараба, президент ради повіту Марамуреш Габріел Валер Зетеа, прімар комуни Бистра Васіле Дучук та його заступник Васіле Бумбар (м. Сігетул-Мармацій, 2016 р.)

ніфраструктури та Укрзалізниці порозуміння».

Більше того, урядовець наголошує, що «запровадження руху між-регіональних поїздів через станцію Рахів до Румунії, Угорщини, Чехії створило б умови для розвитку між-державних стосунків, збільшення потоку туристів в обох напрямках, економічного та соціального розвитку прилеглих регіонів», і, що цим міністерством зараз «здійснюється актуалізація регіональної карти Транскарпатської транспортної мережі та опрацьовується питання залучення фінансування для реалізації цього проекту».

Крім того, відповідно до Програми спільних дій Закарпатської обласної державної адміністрації та Префектури румунського повіту Марамуреш, який підписано головою Закарпатської обласної державної адміністрації Г. Москалем та префектом повіту Марамуреш А. Рохіаном, теж за нашою пропозицією, передбачалось проведення

робочої наради зацікавлених сторін з опрацювання організаційних та інженерно-технічних аспектів відновлення руху історичних потягів через м. Рахів (Україна) до міст Румунії, м. Будапешта та м. Праги.

Тому, за інформацією прімара румунської комуни Бистра Васіле Дучука, найближчим часом передбачається запуск потяга Клуж Напока – Рахів – Чернівці. Таку ж інформацію в грудні 2017 року, на урочистій зустрічі потяга Харків – Рахів, озвучив і начальник Івано-Франківської дирекції залізничних перевезень Ярослав Лучко.

Опрацьовується також ідея щодо використання на ділянці залізничної колії, яка зараз не експлуатується (Рахів – держкордон), велодрезин та облаштування в старовинній будівлі станції Берлибаш Музею марамороської залізниці як туристичної атракції та транспортного засобу для екскурсій до румунського сусіднього поселення Валя-Вишеулуй.

Професор Ф.Д. Гамор веде перемовини із генеральним консулом Румунії в Чернівцях Елеонорою Молдаван (м. Сігетул-Мармаціей, 2016 р.)

БАГАТОРІЧНІ ФУНДАМЕНТАЛЬНІ УКРАЇНСЬКО-ШВЕЙЦАРСЬКІ НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ В КАРПАТСЬКОМУ БІОСФЕРНОМУ ЗАПОВІДНИКУ

Швейцарський Федеральний інститут лісових, снігових та ландшафтних досліджень (WSL) понад двадцять років, на підставі угоди, активно співпрацює із Карпатським біосферним заповідником (КБЗ).

За період багаторічної співпраці, яку започаткували в 1996 році, тодішні директори КБЗ та WSL професор Федір Гамор і доктор Маріо Броджі, реалізовано чимало важливих наукових проєктів

За цей час виконано значні обсяги науково-дослідних робіт, десятки наукових співробітників біосферного заповідника та Національного лісотехнічного університету й Українського науково-дослідного інституту гірського лісівництва ім. П.С. Пастернака, які приймають участь у спільних із заповідником дослідних проєктах, пройшли стажування у Швейцарії.

Проведено ряд резонансних міжнародних наукових та науково-практичних конференцій, обнародовано у авторитетних закордонних наукових виданнях велику кількість публікацій.

Серед них варто особливо відзначити Міжнародну конференцію «Природні ліси в помірній зоні Європи – цінності та використання» (Мукачєво, 2003), за рекомендаціями якої до Лісового кодексу України включено норму щодо збереження пралісів та розпочато процес номінації букових пралісів Карпат до переліку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, до якого уже долучилось дванадцять європейських країн.

Маріо Броджі

Велике значення для популяризації природних та культурних цінностей Карпат відіграли, випущені німецькою та українською мовами, фундаментальна монографія «Праліси в Центрі Європи. Путівник по лісах Карпатського біосферного заповідника», англomовний путівник по Угольсько-Широколужанських пралісах та узагальнюючі наукові статті у авторитетних міжнародних журналах: «Ліси» («Foresry. An International Journal of Forest Research»), «Відновлювальна екологія» («Restoration Ecology»), «Журнал наук про рослинність» («Journal of Vegetation Science») та інших виданнях із високим індексом цитування тощо.

Для пізнання закономірностей функціонування дикої природи, без людського втручання, надзвичайно важливими є ре-

зультати досліджень, які отримані (шляхом проведення через кожні п'ять років детальної таксації) на десятигектарній пробній площі, закладеній в Угольських пралісах в 2000 році, та підсумки статистичної інвентаризації в Угольсько-Широколужанських букових пралісах.

Дуже актуальними для практики ведення лісового господарства є також результати, здобуті на українсько-швейцарському науковому полігоні з переформування похідних ялиників в змішані структуровані ліси, який закладений в старовікових монокультурах смереки, в рамках проекту FORSA в 2005 році, у Чорногірському масиві біосферного заповідника тощо.

У результаті 15-річних фундаментальних досліджень (подібних масштабних досліджень у Європі ще не проводилось) структури та динаміки природних процесів на 10-гектарній пробній площі в Угольських букових пралісах, результати яких порівнювались із даними такої ж за розміром пробної площі, одночасно закладеної в 1999-2000 роках у господарських букових лісах поблизу Цюриха у Швейцарії, а також дані масштабної статистичної інвентаризації на 353 кругових пробних площах, які проводились в 2010-2013 роках в Угольсько-Широколужанському масиві, детально проаналізовано sukcesійні процеси у букових

Бригітта Коммармот (справа) – багаторічний керівник українсько-швейцарських проектів – разом з Федором Гамором на пробній площі в угольських пралісах (2015 р.)

пралісах, особливості структури та будови їх деревостанів тощо.

Отримані результати є винятково важливими для сучасного лісівництва, особливо для ведення лісового господарства на принципах сталого лісокористування, яке передбачає уникнення суцільних рубок та збереження завжди лісо-критих територій.

Виняткове значення результати цих досліджень мають й для менеджменту в заповідниках і національних парках, які у більшості випадків утворені на базі трансформованих лісових екосистем.

Адже лише в пралісах можна побачити, як виглядають справжні природні ліси, що поступово мають формуватись природним шляхом на природоохоронних територіях, які у Європі займають в середньому майже 15 відсотків її території, а в деяких країнах заповідні ліси сягають й 30-40 відсотків.

Завдяки цим дослідженням можна також спрогнозувати, скільки часу потрібно для відновлення дикої природи і якою структура господарських лісів має бути для того, щоби забезпечити не тільки високий вихід деревини, але й збереження їхнього біологічного різноманіття. Практикам важливо знати: скільки на гектарі лісу, до прикладу, має бути дерев-біотопів, щоб підтримувати екологічний баланс у лісі тощо.

А відповіді на ці та інші питання, переконані науковці, можна знайти лише у пралісах. Ці дослідження треба не тільки продовжувати, але й поглиблювати. І тут велика роль належить молодим дослідникам.

Урс-Бєат Брендлі – редактор книги «Праліси в центрі Європи: путівник по лісах КБЗ»

Вивчення, збереження та відновлення дикої природи й запровадження принципів сталого лісокористування у Європі має велику перспективу.

Тому, з метою актуалізації цих досліджень, між адміністраціями КБЗ, WSL та природничим інститутом Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, підписано новий договір про науково-технічну співпрацю та започаткована, під керівництвом Петера Бранга, реалізація нового українсько-швейцарського проекту «Українсько-швейцарська співпраця в лісових дослідженнях», який базується на багаторічній та успіш-

**Петер Бранг (перший зліва на передньому плані)
під час інвентаризації українсько-швейцарської пробної площі
в угольських пралісах (2015 р.)**

ній співпраці між українськими та швейцарськими вченими і спрямований на зміцнення потенціалу Карпатського біосферного заповідника та поглиблення досліджень у пралісових екосистемах.

Проект розроблений відповідно до стратегічних тем WSL та Швейцарського Федерального відомства з охорони навколишнього середовища (FOEN).

Провідною установою з його реалізації виступає WSL. Партнерами будуть швейцарська школа сільськогосподарських, лісових наук та наук про продукти харчування (HAFL, Zollikofen) й Центр з розвитку та навколишнього середовища (CDE, Берн), а з українського боку – Карпатський біосферний

заповідник, Національний лісотехнічний університет та Агенство з питань сталого розвитку Карпатського регіону (FORZA).

Запланована науково-дослідна робота в Україні доповнюється аналогічними заходами у Швейцарії, що дозволить отримати значний ефект синергії.

Проектом передбачається опрацювати питання використання пралісів Угольсько-Широколужанського масиву, як «гарячої точки» для науки та обміну знань у галузі освіти та наукових досліджень, просування молодих вчених та створення ефекту взаємодії у всіх проектах з цієї тематики.

Протягом 2017-2020 років буде проведено повторні інвента-

Зустріч партнерів із КБЗ та швейцарського Федерального інституту лісових, снігових та ландшафтних досліджень (WSL) (2016, 2017 рр.)

ризації постійних лісознавчих пробних площ, вивчатиметься роль пралісів як еталонів для лісового біорізноманіття, причини домінування бука лісового.

За допомогою спеціальних аеродистанційних досліджень (із застосуванням технології LiDAR) розроблятиметься модель рослинності та рельєфу в Угольсько-Широколужанських пралісах. Окремо досліджуватиметься структура ялиново-ялицево-букових пралісів та монокультур смереки у Чорногорському масиві Карпатського біосферного заповідника тощо.

У рамках проекту українськими та швейцарськими науковцями, буде підготовлено кілька дисертаційних робіт, група українських науковців пройде стажування у Швейцарії, відбудеться літня школа для студентів, облаштується інфраструктура Карпатського біосферного заповідника, пройде міжнародна наукова конференція тощо.

Реалізація нового українсько-швейцарського проекту із поглиблення лісових досліджень є особливо актуальною і в контексті розв'язання завдань, поставлених Комітетом Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (з нагоди включення букових пралісів Карпат до переліку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО) перед урядами України, Німеччини, Словаччини та інших європейських країн, які передбачають, по-перше, забезпечення

найбільш ефективного збереження об'єкта, з усіма біотичними та абіотичними компонентами.

По-друге, проведення наукових досліджень, спрямованих на отримання знань, які можна передати та використати для сталого, наближеного до природи лісокористування.

По-третє, використання природної спадщини для активізації еколого-освітньої роботи, формування екологічної культури та підвищення поінформованості громадськості про праліси та їх цінності на місцевому, національному та міжнародному рівнях.

І по-четверте, впровадження принципів сталого використання природних ресурсів на територіях, прилеглих до об'єкта Всесвітньої спадщини (зокрема відновлювати традиційні ремесла, розвивати екотуризм, виробництво екологічно чистих продуктів харчування тощо).

При цьому ЮНЕСКО визначає, що перевага має надаватись міжнародному менеджмент-плану щодо наукових досліджень та моніторингу, зважаючи на те, що обсяги існуючої бази даних та інформація, яка зібрана на об'єктах, що увійшли до серійної українсько-словацько-німецької номінації букових пралісів та старовікових букових лісів Німеччини, можуть допомогти дослідити наслідки впливу глобальних кліматичних змін.

УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКИЙ ПРОЕКТ СТРАТЕГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ДЛЯ КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА

У 2011 році німецький Університет сталого розвитку (м. Еберсвальде), за фінансової підтримки Німецького екологічного фонду (DBU), спільно з українськими, німецькими та австрійськими партнерами, під керівництвом професора П'єра Ібіша, підготували проект «Природоохоронний менеджмент Карпатського біосферного заповідника і розв'язання сучасних викликів на Закарпатті (Україна)».

У Проекті насамперед відзначається, що Закарпаття, яке розташоване в Українських Карпатах, за часів Австро-Угорської імперії вважалося осердям Європи. Тут, у 1887

році, вченими Віденської цісарсько-королівської академії встановлено стелу Географічного центру Європи – «постійного, точного, вічного місця». А пізніше, як відомо, цей регіон входив до складу кількох різних держав, утворюючи їх північний, західний, або східний кордони.

У цьому, вважають автори Проекту, є беззаперечний позитив.

Розвиваючи та підтримуючи самобутність місцевої, зокрема гуцульської культури, східна частина Закарпаття приваблювала та об'єднувала різні нації.

Незважаючи на бурхливі політичні зміни та надзвичайно складні

Зустріч із керівництвом німецького проекту «Природоохоронний менеджмент Карпатського біосферного заповідника і розв'язання сучасних викликів на Закарпатті (Україна)» (м. Рахів, 2011 р.)

умови, регіону вдалося зберегти та примножити природну красу і багатство.

З часів встановлення стели Географічного центру Європи неподалік міста Рахів (с. Ділове) багато інших міст заявили про своє право на це звання. Та де б не виявилася середина чи центр Європи насправді, один факт залишається незмінним: сьогодні східна частина Закарпаття становить європейський епіцентр дикої природи, недоторканості та функціональних лісів.

Ця унікальна особливість постійно вабить дослідників, студентів, лісівників, природоохоронців

та значну кількість туристів з усього світу. Особливо це стосується добре збережених лісів Карпатського біосферного заповідника, які стали еталоном європейських лісових екосистем та природоохоронної справи.

З огляду на континентальну та глобальну роль цього екологічного скарбу, Проектом визначено потреби та можливості для подальшого розвитку та зміцнення позицій Карпатського біосферного заповідника.

Українсько-німецькі наміри підтримані австрійськими і британськими установами та окремими особами.

Під час семінару (зліва направо): начальник відділу Держслужби заповідної справи Мінприроди України Г.В. Парчук, співробітник Університету сталого розвитку м. Еберсвальде професор П'єр Ібіш (Німеччина), в.о. начальника відділу рекреації, зв'язків з громадськістю та міжнародної співпраці КБЗ В.М. Губко, директор Карпатського біосферного заповідника професор Ф.Д. Гамор (Рахів, березень 2010 р.)

Проектом, із застосуванням методології Відкритих стандартів, проведено систематизований аналіз сучасної та потенційної майбутньої ситуації в регіоні, а також зроблено кілька кроків щодо підготовки стратегічного менеджменту для Карпатського біосферного заповідника.

Хоча Проект викликає значну мотивацію та виявив великий потенціал для реалізації намічених планів, широкий обмін знаннями та досвідом роботи, може сприяти подальшому вдосконаленню системи збереження природних і культурних цінностей та залученню до цього процесу всіх зацікавлених сторін.

Розробники Проекту вважають, що дуже важливим у діяльності Карпатського біосферного заповідника має бути, організація спільних дій усіх зацікавлених сторін, навчання та співпраця заради збереження Карпатської спадщини. Для цього маємо об'єднувати культуру, кордони та міждисциплінарні дослідження.

Проект містить оригінальні ідеї та погляди щодо використання можливостей Карпатського біосферного заповідника як модельної території для збереження та сталого використання потужного природного та культурного потенціалу, здійснення трансформацій у Карпатському регіоні, який межує зі східними кордонами Європейського Союзу.

На підставі кілька-річних досліджень німецького Університету сталого розвитку (м. Еберсвальде), набутих знань та досвіду в Карпатському біосферному заповіднику із

реалізації стратегії та планів дій для біосферних резерватів ЮНЕСКО, планування заходів щодо збереження Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО й впровадження Карпатської конвенції, концептуально визначено, що до стратегічних завдань із вдосконалення управління діяльності Карпатського біосферного заповідника та інших партнерів могли б належати, перше, залучення зацікавлених сторін до процесу прийняття рішень та підвищення сприйняття Карпатського біосферного заповідника на місцевому рівні.

По-друге, підвищення ефективності менеджменту природоохоронних територій.

По-третє, зміцнення позицій Карпатського біосферного заповідника як рушія сталого розвитку у краї.

І по-четверте, організація спільних навчань та взаємного обміну досвідом роботи між адміністраціями українських та німецьких природоохоронних територій.

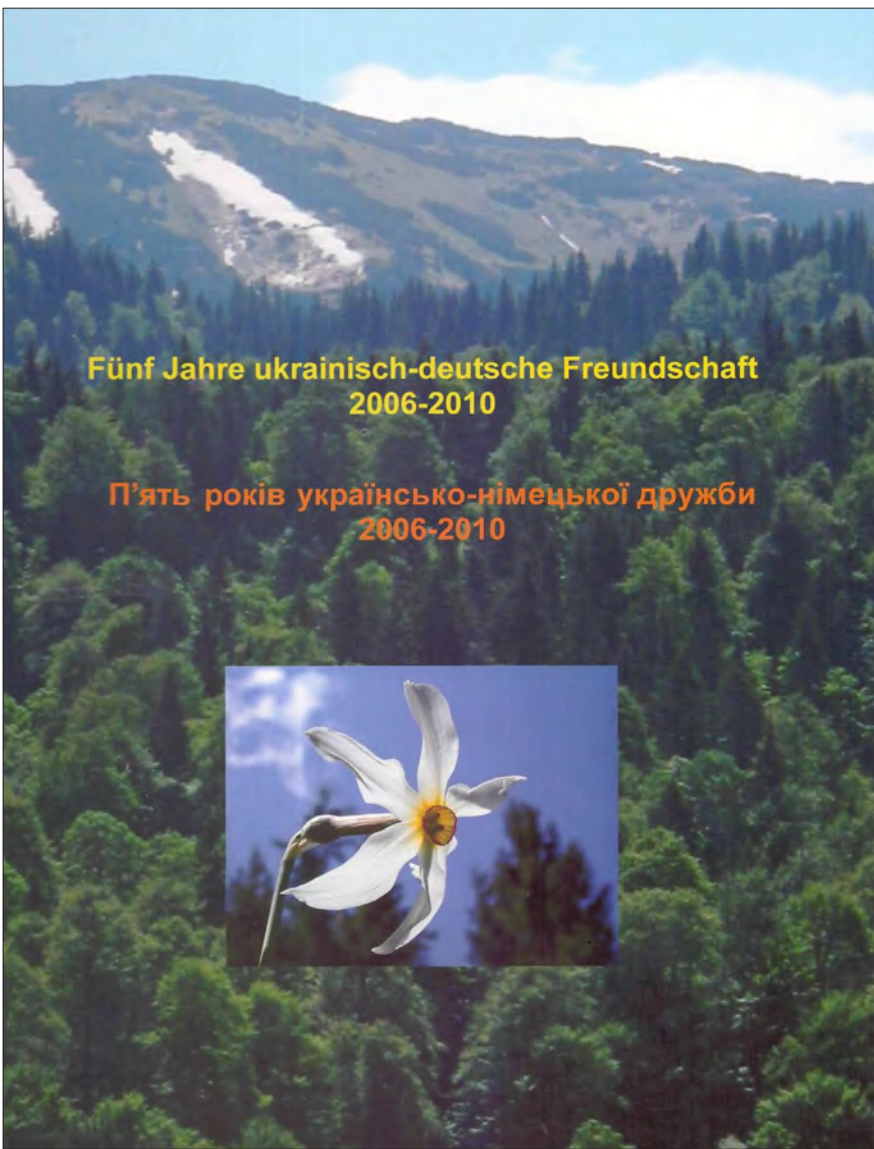
У Проекті уточняється перелік найважливіших потенційних, зацікавлених сторін, дотичних до збереження та розвитку Карпатського біосферного заповідника. До них мають належати Міністерство екології та природних ресурсів України, місцеві державні адміністрації, міські, селищні та сільські ради, місцеве населення, державні лісогосподарські та лісомисливські господарства, приватні деревообробні підприємства, туристичний та інші сфери приватного бізнесу, навчальні та науково-дослідні установи й інші групи інтересів.

У Проекті визначено основні

Панорама угольських букових пралісів

**Fünf Jahre ukrainisch-deutsche Freundschaft
2006-2010**

**П'ять років українсько-німецької дружби
2006-2010**

**Фотоальбом з нагоди 5-річчя співпраці між німецьким
Університетом сталого розвитку (м. Еберсвальде)
та Карпатським біосферним заповідником (2010 р.)**

Seit fünf Jahren lernen wir vom Karpaten-Biosphärenreservat

Минулі п'ять років ми вчилися від колег з
Карпатського біосферного заповідника

Ein herzliches Dankeschön von Prof. Dr. Pierre Ibisch
und Kollegen sowie hunderten von Studenten

Сердечна подяка від проф. П'єра Ібіша з
колегами, а також від сотень студентів

природоохоронні цілі для Карпатського біосферного заповідника. До них віднесено збереження: 1) пралісів та лісових екосистем загалом; 2) високогірних лук; 3) великих ссавців; 4) водних та заплавних екосистем; 5) печерних екосистем та карстових утворень; 6) Долини нарцисів.

Подається обґрунтування доцільності вибору тієї чи іншої природоохоронної цілі, їх загальний опис, ключові екологічні характеристики та індикатори, оцінка життєздатності, визначаються прямі загрози для їх існування та рушійні фактори і причини для охорони.

Прогнозується також потенційний розвиток подій на перспективу для кожної природоохоронної цілі.

На підставі проведених аналізів запропоновано вісім стратегіч-

них напрямків для природоохоронного менеджменту Карпатського біосферного заповідника. Передбачається, зокрема, сприяння розвитку екотуризму, збереження полонин, традиційне вівчарство та сталий туризм у високогір'ї, підтримка енергоефективності, залучення міжнародного «вуглецевого» фінансування для збереження пралісів та лісових екосистем, поліпшення менеджменту відвідування природоохоронних територій, будівництво Міжнародного навчально-дослідного центру збереження пралісів, еколого-освітньої роботи та сталого розвитку тощо.

У Проекті окремо розглядаються й питання розвитку партнерства та створення нових можливостей для сталого розвитку в регіоні розташування Карпатського біосферного заповідника.

П'єр Ібіш (зліва) та Ларс Шмідт (справа) із німецького Університету сталого розвитку (м. Еберсвальде) отримали почесні відзнаки від керівництва Рахівського району Закарпатської області (2016 р.)

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ГІРСЬКОГО ТА ПРИРОДООХОРОННОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

Виповнюється двадцять років, як на міжнародній науково-практичній конференції «Карпатський регіон і проблеми сталого розвитку», з нагоди 30-річчя створення Карпатського заповідника (м. Рахів, 1998), в її резолюції нами записано: «З метою створення міжнародного правового поля в галузі збереження природи та соціально-

(2003 р.) у Києві підписали Рамкову конвенцію про охорону та сталий розвиток Карпат.

Її, а також Протоколи до неї «Про збереження та стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття» (2009 р.), «Про стале управління лісами» (2012 р.) та «Про сталий туризм» (2017 р.), ратифіковано Законами України,

**На комітетських слуханнях у Верховній раді України
Ф.Д. Гамор (другий зліва) вносить пропозиції щодо вдосконалення
природоохоронного законодавства (м. Київ, 2015 р.)**

економічного розвитку країн Карпатського регіону, урядам цих країн розробити і прийняти Карпатську конвенцію сталого розвитку».

А завдяки зусиллям українського уряду, в ході реалізації цієї ідеї, Польща, Румунія, Сербія і Чорногорія, Словаччина, Угорщина, Україна та Чехія на 5-й Пан'європейській конференції Міністрів охорони навколишнього середовища «Довкілля для Європи»

які сьогодні на жаль, практично не виконуються.

У Карпатах нарощуються масові суцільні вирубки лісів, стримується розширення природоохоронних територій, із порушенням екологічних норм здійснюється безсистемна рекреаційна забудова унікальних природних екосистем у високогір'ї Карпат тощо.

У цьому контексті в громадськості викликає особливе занепо-

коєння, до прикладу, ситуація на Драгобраті та перспективи масштабного спорудження курорту «Свидовець».

Важлива роль у розв'язанні цих проблем належить нараді, яка відбулася 29 вересня 2017 року в м. Івано-Франківськ, під головуванням Президента України Петра Порошенка. На ній критично розглянуто та прийнято важливі рішення щодо реформування лісового господарства, вдосконалення державної екологічної політики та розвитку природно-заповідного фонду України (Гамор, 2017).

За результатами наради прийнято Указ Президента України від 21 листопада 2017 року № 281/2017 «Про додаткові заходи щодо розвитку лісового господарства, раціонального природокористування та збереження природно-заповідного фонду», у якому, за нашою пропозицією, доручено Кабінету Міністрів України забезпечити реалізацію положень Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат та Протоколів до неї.

Запровадження в життя вимог цих законів дасть можливість вирішити в Карпатах багато екологічних та соціально-економічних проблем.

Ідеться, насамперед, про зменшення суцільних вирубок лісів у горах, недопущення передачі лісів у концесію, масштабного будівництва на гірських річках гідроелектростанцій та освоєння родовищ поліметалевих руд у зоні розташування природоохоронних територій та туристично-рекреаційних центрів, зокрема в межах Рахівського району Закарпатської області тощо.

Для реалізації цих завдань нами,

за сприяння народного депутата Михайла Довбенка, запропоновано включити до законопроекту «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення державних гарантій для гірських та високогірних населених пунктів» (реєстр. № 7038 від 23.08.2017 р.) комплексу дієвих еколого-економічних механізмів для забезпечення сталого розвитку гірських населених пунктів та збереження природних екосистем в зоні їх розташування.

Так, до статті, яка визначає принципи державної гірської політики, законопроекту «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення державних гарантій для гірських та високогірних населених пунктів» пропонується записати, що «Метою державної гірської політики є створення умов для сталого розвитку гірських населених пунктів, шляхом запровадження податкових, митних й інших пільг, створення сприятливого інвестиційного клімату для реалізації економічних та соціальних програм, забезпечення збереження екологічно вразливих гірських екосистем».

А до основних принципів державної гірської політики мають належати питання «збереження природно-заповідного фонду, переорієнтації гірської економіки на екологічно безпечні методи господарювання та відновлення порушених гірських екосистем, дотримання вимог природоохоронного законодавства».

Важливо є також щоби проблемами відродження етнічної самосвідомості, збереження духовної і матеріальної культури гірського населення, сприяння розвитку його

На міжнародному семінарі у Мінприроди України із нагоди відзначення 15-річчя підписання Карпатської конвенції обговорюються проблеми вдосконалення гірського законодавства в Україні (2018 р.).

За трибуною В.В. Клід (зліва) – директор Департаменту екомережі та природно-заповідного фонду України та професор Ф.Д. Гамор – заступник директора Карпатського біосферного заповідника

Під час наради
із питань
розширення
природно-
заповідного
фонду України
(2016 р.)

Міністр екології та природних ресурсів України О.М. Семерак проводить нараду із питань розширення природно-заповідного фонду України та вивчає роботу Карпатського біосферного заповідника (2016 р.)

1. В еколого-освітньому центрі «Музей нарциса» Ф.Д. Гамор (зліва) інформує Міністра О.М. Семерака про проблеми збереження Долини нарцисів; 2. У президії робочої наради (зліва направо): керівник Держлісагентства України Х.В. Юшкевич, О.М. Семерак та заступник голови Закарпатської

обласної державної адміністрації В.П. Мікулін;
 3. Голова Рахівської районної державної адміністрації П.В. Басараба інформує Міністра про проблеми відбудови зруйнованого моста на українсько-румунському кордоні між селами Ділове (Україна) та Валя-Вішеулуй (Румунія);
 4-5. В інформаційно-туристичному центрі «Букові праліси – об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО» О.М. Семерак знайомиться з роботою заповідника зі збереження та популяризації букових пралісів; 6. Фото на згадку учасників наради.

етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності, вирішувалось також «шляхом впровадження відповідних економічних механізмів».

Серед передбачених у законопроекті пріоритетів державної підтримки розвитку гірських населених пунктів, повинен бути розвиток і розбудова туристично-рекреаційної інфраструктури та пріоритетність фінансування установ природно-заповідного фонду, розвиток екологічно не шкідливих виробництв, глибока переробка деревини та дикоростучих плодів, ягід та грибів, заборона суцільних вирубок лісів у горах та запровадження екологічно безпечних технологій в лісозаготівлях, недопущення розвитку гірничодобувної промисловості в зоні розташування природоохоронних та рекреаційно-курортних територій тощо.

До актуальних екологічних проблем, які останнім часом привертають все більшу увагу громадськості, належить організація роботи із збереження та сталого використання природоохоронних територій, приведення екологічного законодавства до європейських стандартів.

І це не випадково, адже заповідна справа зараз переживає чималі труднощі, які створюють загрози не тільки для погіршення стану збереження унікальних природних цінностей, але й для знищення багатьох природних екосистем та рідкісних видів рослин і тварин.

Відсоток природоохоронних територій в Україні є утричі меншим, ніж в середньому в європейських країнах. І це, в той же час, коли площі сміттєзвалищ є більши-

ми, ніж території природно-заповідного фонду.

Не зважаючи на це, в Карпатському регіоні зірвано виконання вимог Закону України «Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону», відповідно до якого (ще до 2005 року) рівень заповідності, як у більшості гірських регіонах світу, тут мав бути доведений до 20 відсотків.

У зв'язку із цим необхідно, як це передбачається, Законом України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» та відповідною Державною стратегією регіонального розвитку, забезпечити розширення природоохоронних території до середнього рівня європейських країн.

По-друге, в найкоротші терміни розробити та прийняти Державну програму розвитку природно-заповідної справи в Україні, передбачивши в ній необхідне фінансування та матеріально-технічне забезпечення заповідників та національних природних парків.

По-третє, потребують невідкладного врегулювання питання вилучення та надання в користування установам природно-заповідного фонду земельних ділянок, визначення правового статусу територій, які передаються біосферним заповідникам та національним природним паркам без вилучення у землекористувачів, проблеми спрощення процедури надання лімітів та дозволів на використання природних ресурсів у межах природоохоронних територій для потреб місцевого населення, вдосконалення системи державного

управління установами природно-заповідного фонду та державного контролю за їх діяльністю тощо.

По-четверте, необхідно, вирішити питання підвищення рівня оплати праці працівників установ природно-заповідного фонду, які, охороняючи унікальні природні та культурні цінності світового значення, отримують чи не найменшу в бюджетній сфері України заробітну плату.

Потрібно вжити додаткових заходів щодо імплементації європейських стандартів, головним чином директив Євросоюзу про захист диких птахів (№2009/147/ЄС) (Пташина директива) та про збереження природного середовища існування дикої флори і фауни (№92/43/ЄС) (Оселищна директива), які є головними природоохоронними нормативно-правовими актами в країнах Євросоюзу. У цьому контексті, необхідно, не зволікаючи, ухвалити розроблений та презентований Мінприроди України, законопроект «Про території Смарагдової мережі».

На розв'язання цих проблем спрямовано також, розроблений нещодавно народним депутатом України Павлом Дзюбликом, спільно із автором цих рядків та іншими фахівцями, проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» та інших законодавчих актів України із питань охорони природно-заповідного фонду України» (реєстр. № 7510 від 19.01.2018 р.).

У цьому законопроекті окремо передбачається, внесення змін і до розділу Закону України «Про природно-заповідний фонд України», який визначає економічне забезпе-

чення організації і функціонування природно-заповідного фонду.

Так, пропонується до статті 44, яка визначає економічні засоби забезпечення організації та функціонування природно-заповідного фонду, включити частину, яка передбачає створення у зоні розташування територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного та міжнародного значення, привабливого інвестиційного клімату та запровадження екологічно безпечних методів господарювання, в тому числі на засадах державно-приватного партнерства.

Крім того, до статті 46, в якій визначаються механізми фінансування заходів, пов'язаних із функціонуванням територій та об'єктів природно-заповідного фонду, деталізуються питання оплати праці та фінансування проведення спеціальних заходів, спрямованих на запобігання знищенню та пошкодженню природних комплексів природно-заповідного фонду, особливо збереження природних об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

На ці цілі, а також для реалізації проектів зі сталого розвитку прилеглих до них регіонів пропонується спрямовувати, у пріоритетному порядку, кошти Державного фонду регіонального розвитку та міжнародної фінансової допомоги.

Окремою частиною до цієї статті запропоновано записати, що «Оплата праці працівників природоохоронних установ повинна забезпечувати достатні матеріальні умови для належного виконання службових обов'язків, сприяти укомплектуванню природоохоронних установ компе-

тентними і досвідченими кадрами, стимулювати їх сумлінну та ініціативну працю.

Заробітна плата осіб природоохоронних установ складається з посадових окладів, премій, надбавок за вислугу років, за роботу в польових умовах, за виконання роботи вахтовим методом, інших надбавок та доплат, коштів на придбання форменного та спеціального одягу, розмір та порядок яких визначається Кабінетом Міністрів України».

На завершення нагадаємо, що відповідно до Конвенції про охорону біологічного різноманіття, Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, програмних документів ЮНЕСКО, приро-

доохоронні території, і особливо біосферні заповідники, покликані виконувати роль модельних територій для збереження біорізноманіття та сталого розвитку, де мають відпрацьовуватися найбільш прийнятні варіанти, з урахуванням регіональних особливостей, збереження та раціонального використання природних екосистем.

В умовах загострення екологічної кризи (про яку ще раз особливо проголошено на саміті зі сталого розвитку, що відбувся у рамках 70-ї сесії Генасамблеї ООН в Нью-Йорку 25-27 вересня 2015 р. та на Паризькій конференції з питань клімату) – у цивілізації іншого шляху, ніж досягти гармонії між людиною і природою, просто не існує.

Інформаційний банер в урочищі Кузій

ДЕЯКІ ПІДСУМКИ

Узагальнюючи деякі результати здійсненої роботи, можна констатувати, що Карпатський біосферний заповідник відіграє, по-перше, важливу екостабілізуючу роль, зокрема у паводково небезпечному верхів'ї басейну Тиси, служить ядровими зонами Карпатської екологічної мережі, оберігає унікальне біорізноманіття, надає значні екосистемні послуги, зокрема постачає чисте повітря та прісну воду для населення значної частини Європи, виступає важливим акумулятором вуглекислого та інших газів, що викликають глобальне потепління на Землі.

По-друге, забезпечує збереження найбільших у Європі природних цінностей – букових пралісів Карпат, що увійшли до Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

По-третє, служить основою для проведення довгострокового екологічного моніторингу за ходом природних процесів та антропогенних змін у Карпатському регіоні.

По-четверте, започатковує гармонійні стосунки людини і приро-

ди у Карпатах, сприяє збереженню унікального традиційного гірського господарювання.

По-п'яте, задіює інструменти транскордонної наукової, навчально-освітньої та природоохоронної співпраці, виступає базою для реалізації демонстраційних проектів із сталого розвитку та проведення багатьох міжнародних науково-практичних конференцій.

І, як закономірність, Карпатський біосферний заповідник став генератором інноваційних ідей та проектів, що лягли в основу цілого ряду законодавчих та нормативно-правових документів у галузі збереження та сталого розвитку Карпат.

А загалом, незважаючи на тимчасові економічні труднощі, що переживає Україна, Карпатський біосферний заповідник розвивається, робить свій посильний внесок у збереження природи Карпат та розбудову української державності, розглядається міжнародними експертами як еталон європейських лісових екосистем та природоохоронної справи.

**На засіданні
Національної комісії
України
у справах ЮНЕСКО
порушувалося
питання відзначення
50-річчя
Карпатського
біосферного
заповідника
(м. Київ, 2018 р.)**

**У Закарпатській обласній державній адміністрації
урочисто відзначено 50-річчя створення
Карпатського біосферного заповідника (м. Ужгород, 2018 р.)**

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

- Біорізноманіття Карпатського біосферного заповідника (Ред. Мовчан Я.І., Гамор Ф.Д., Шеляг-Сосонко Ю.Р. і ін.). – Київ: Інтерекоцентр, 1997. – 711 с.
- Брендлі У.-Б., Довганич Я. (Ред.). Праліси в Центрі Європи. Путівник по лісах Карпатського біосферного заповідника. – Бірменддорф, Швейцарський федеральний інститут досліджень лісу, снігу і ландшафтів ((WSL); Рахів, Карпатський біосферний заповідник (КБЗ), 2003. – 192 с.
- Бучута С. Словом і ділом. Бухарест: RCR Editorial, 2013. – 337 с.
- Гамор Ф. Модель для сталого розвитку // Зелені Карпати. – 2008, № 1-2. – С. 2-5.
- Гамор Ф. Всесвітнє визнання букових пралісів Карпат: історія та менеджмент. – Ужгород: ФОП Сабов А.М., 2017. – 248 с.
- Гамор Ф. Україна-Румунія: мости народної дипломатії. Нотатки з нагоди 20-річчя участі Союзу українців Румунії та Карпатського біосферного заповідника в процесі розвитку українсько-румунської транскордонної співпраці на Мараморощині. – Львів: Растр-7, 2018. – 364 с.
- Карпатський заповідник / Стойко С.М., Д.С. Саїк, К.А. Татаринов та ін.. – Ужгород: Карпати, 1982. – 128 с., табл., іл.
- Природоохоронний менеджмент Карпатського біосферного заповідника і розв'язання сучасних викликів на Закарпатті (Україна) /Ред. П'єр Ібіш, Юліана Геєр, Ларс Шмідт і ін. – Shaker: Aachen, 2011. – 242 с.
- Стойко С., Копач В. Сторіччя створення пралісових резерватів в Українських Карпатах. – Львів: Ліга-Прес, 2013. – 60 с.: іл.

**П'єр Л. Ібіш (Німеччина), Вікторія Губко (Україна):
ПРОФЕСОР ФЕДІР ГАМОР – ВІДДАНИЙ КЕРІВНИК
КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА
ТА ОРІЄНТИР У ЗБЕРЕЖЕННІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРАЛІСІВ**

ФД. Гамор доводить нам своїм прикладом, що навіть за складних соціоекономічних та політичних умов, а також незважаючи на труднощі розвитку, актуальною (і можливою для вирішення) проблемою є збереження природної спадщини. Як природоохоронець та науковець він доклав неймовірних зусиль, щоб досягти всесвітнього визнання Карпатського біосферного заповідника (КБЗ), зробити його орієнтиром для європейської природоохоронної справи. Збереження пралісів як пріоритетного елементу біорізноманіття України є особистою заслугою Федора Дмитровича. Особливо слід зазначити, що в регіонах, де в минулому лісові ресурси були надзвичайно багатими, люди майже ніколи не задумувалися над їх збереженням, доки ситуація не ставала справді критичною. Очевидною є крайня необхідність боротися за підтримку життєдіяльності пралісів у зоні діяльності КБЗ, оскільки останнім часом люди більше цікавляться культурними ландшафтами, аніж дикою природою. А в регіоні, де добробут населення переважно залежить від цих екосистем і де лісокористування було невід'ємною частиною місцевої історії та розвитку, змагання за збереження цінних старовікових лісів є дуже мужнім вчинком.

Федір Дмитрович глибоко усвідомлює, що збереження лісів та пов'язаного з ним біорізноманіт-

тя може бути рушієм сталого розвитку Карпат, а також запорукою добробуту місцевого населення, особливо в період економічного хаосу. Професор Гамор послідовно здійснював відповідні кроки, щоб піднести діяльність КБЗ на міжнародний рівень та отримати офіційне міжнародне визнання. Таким чином, у 1993 році заповідник було включено до Міжнародної мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО. КБЗ став єдиною установою ПЗФ в Україні, яку нагороджено Радою Європи Європейським дипломом для природоохоронних територій (1997; 2002; 2007; 2012); очолювана проф. Гамором установа стала партнером у численних міжнародних проєктах. А у 2007 році найбільш цінні діаманти з «корони» Карпатського біосферного заповідника увійшли до списку Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО як частини транскордонного українсько- словацького серійного об'єкта «Букові праліси Карпат».

Ім'я Федора Гамора стоїть одним з перших серед імен тих науковців, які представляють свою країну за її межами на численних форумах, семінарах, зустрічах. Він подорожує світом, поширюючи знання про Карпати та налагоджуючи міжнародну співпрацю. Невтомним трудом на благо Карпатського біосферного заповідника Федір Дмитрович став взірцем народної дипломатії. Посіявши зерно збереження пралісів, він отримав, серед

усього багатого врожаю, плоди дружби та миру для європейських націй. Саме він відкрив Закарпаття та Україну для наукової співпраці, запросив студентів та нові покоління науковців до КБЗ для обміну досвідом та вивчення функцій і сталості екосистем. Слід також згадати, що більшість справ, реалізованих КБЗ, стали можливими лише завдяки мотивації та наполегливій праці всього колективу. Пану Гамору, поряд з розбудовою інфраструктури та розвитком установи, вдалося згуртувати кваліфіковану команду науковців та природоохоронців, а також забезпечити стабільність установи, підвищивши таким чином її роль у місцевому розвитку.

Федір Дмитрович Гамор народився 28 березня 1951 року у селі Верхнє Водяне Рахівського району, Закарпаття. Закінчивши Верхньоводнянську школу у 1968 р. він розпочав трудову діяльність учнем лісника у Верхньоводнянському лісництві Великобичківського лісокомбінату. Будучи сином звичайних селян, який виріс і ходив до школи у віддаленому селі, йому все-таки вдалося завдяки обдарованості розпочати свій академічний шлях у 1969 році з Ужгородського державного університету, де вчився до 1974 року і був одним із найкращих студентів. Після закінчення продовжив роботу у Великобичківському лісокомбінаті. Пізніше обіймав посади Першого секретаря Рахівського райкому комсомолу, працював у колгоспі, був заступником голови Рахівського райвиконкому. Поєднання трудової практики з написанням академічних праць допомогло йому не лише здобути глибокі теоретичні знання,

але й отримати краще уявлення про процеси, які відбуваються в системі природокористування.

У 1987 Федора Дмитровича запросили на посаду директора Карпатського державного заповідника. Проф. Гамор розпочав процес розширення установи (сьогодні площа КБЗ збільшена майже в п'ять разів і становить понад 58000 га), а також вклав багато зусиль у розвиток заповідника та налагодження наукової роботи. Він поєднав керівництво заповідником із мудrimi політичними діями щодо забезпечення збереження біорізноманіття. Федір Гамор брав участь у розробці численних національних, регіональних та місцевих програм. Зокрема, він є одним з ініціаторів Карпатської конвенції; автором ряду пропозицій до Закону України «Про природно-заповідний фонд України»; лобював надання гірським населеним пунктам особливо статусу та прийняття мораторію на суцільні рубки в ялицево-букових гірських лісах Українських Карпат; ініціював і працює над створенням транскордонного українсько-румунського біосферного резервату в Мармароських горах. За ініціативи Федора Гамора створено Музей екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах (Рахів), який не має аналогів в Україні, екоосвітній центр «Музей нарциса» (Хуст), а також візит-центри в Географічному центрі Європи та у Карпатському високогір'ї. З-під його пера вийшло сотні публікацій; Федір Гамор ініціював випуск всеукраїнського науково-популярного журналу «Зелені Карпати» (1993), регіональної газети

«Вісник Карпатського біосферного заповідника» (2006), наукового видання «Природа Карпат: науковий щорічник Карпатського біосферного заповідника та Інституту екології Карпат НАН України» (2016).

Проф. Федір Гамор є заслуженим природоохоронцем України; нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня; лауреатом міжнародного академічного рейтингу популярності «Золота Фортуна», почесної відзнаки «Зірка патріота України», почесної відзнаки За-

карпатської обласної ради «За розвиток регіону», володар багатьох інших нагород. Федір Дмитрович – академік-засновник Академії екологічних наук України, академік Української екологічної академії наук, член Національної спілки журналістів, почесний працівник туризму України, почесний громадянин міста Рахів та міста Вішеуде-Сус (Румунія).

Якщо б кожен екорегіон світу мав свого Гамора, то ми б вже жили на зовсім іншій планеті!

"Голос України"

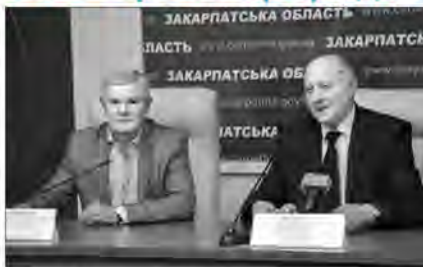
№ 104 (6859) П'ЯТНИЦЯ, 8 ЧЕРВНЯ 2018

Півстоліття на сторожі природи Карпат

Минає півстоліття відтоді, як було засновано унікальний Карпатський біосферний заповідник, що входить до мережі резерватів ЮНЕСКО. З цієї нагоди в атріумі Закарпатської обласної адміністрації відкрито тематичну фотовиставку «Карпатський заповідник — 50 років на сторожі природи Карпат». Захід супроводжували чудове музичне вітання за участю народної артистки України Марії Зубанчик і заслуженої артистки України Оксани Глишикевич.

Також у прес-центрі ОДА відбувся брифінг. Із журналістами зустрілися професор Федір Гамор (на знімку праворуч) — заступник директора, багаторічний керівник КБЗ, і професор Василь Шевчук — голова Українського товариства охорони природи (на знімку ліворуч). Далі відбувся круглий стіл «Роль Карпатського біосферного заповідника та інших природоохоронних територій у збереженні природних і культурних цінностей та реалізації стратегії сталого розвитку на Закарпатті». На ньому виступили відомі вчені, екологи, керівники національних природних парків «Синевир», «Ужаниський», «Закарпатський край».

Представники обласної влади — заступники голів ОДА й обласні Віктор Мікулін і Петро Гриниш — нашіли перед підписанням Федором Гамором за сумлінну працю та нагрома-

дженню, що Закарпатська область приймає серйозну увагу питанню збереження екології і перебуває серед лідерів в Україні щодо організації природоохоронних територій.

Ф. Гамор коротко розповів про шляхи становлення КБЗ, який нині займає разом із транзитною зоною понад 180 тисяч гектарів, дає роботу майже 300 працівникам, щорічно сплачує до казни до 8 мільйонів гривень. А його буюки пралісі формують у складі 12 європейських країн найбільшу частину транснаціонального об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові пралісі й давні ліси Карпат та інших регіонів Європи». На його території також розташований географічний центр Європи, гора

Говерла, унікальна Ділина нарісця, субальпійська й альпійська зони Карпат, дивовижні високотісні озера, збережено традиційне гуцульське по-лоніське господарство, Спорушено Музей екології пр ті історії природокористування Карпат (місто Рахів), Музей нарісця (місто Хуст), еколого-освітні й екотуристичні заклади в географічному центрі Європи і «Карпатська фореле» (село Ділове) — всього й не перелічити. Професор Василь Шевчук також зазначив, що вшлюються 15 років і дні підписання ключової Карпатської конвенції, яка була ухвалена в Києві на 5-й конференції «Довкілля для Європи» і підписана міністрами України, Чехії, Словаччини, Угорщини,

Польщі, Румунії, Сербії і Чорногорії. Верховна Рада України ратифікувала Карпатську конвенцію 7 квітня 2004 року. Одним із успішних прикладів її реалізації є Карпатський біосферний заповідник. Вітає по-важний столичний гість, називаючи Федора Гамора патріархом охорони карпатської природи, вручає почесну грамоту КБЗ, а Федору Гамору — за особливі заслуги перед природою України.

Про міжнародне значення і науковий вклад КБЗ в охорону довкілля розповів професор Стенан Поп, заступник директора обласного департаменту екології та природних ресурсів Юрій Шпонтак, науковці, громадські діячі.

На заході було запрошено також власного кореспондента «Голосу України», заслуженого журналіста України Василя Нитку. Адже газета за 28 років виходу в світ опублікувала десятки й десятки матеріалів про становлення й розвиток КБЗ, а влітку 2011 року провела в Рахові круглий стіл «Екологічний Давос у центрі Європи», рекомендований якого знайшли відображення в окремих указах Президента й постановках уряду України. До речі, Ф. Гамор — один із найавторитетніших авторів парламентського видання України.

Василь ВЕРХОВИНЕЦЬ.

Ужгород.

Фото автора.

Парламентська газета «Голос України»
про 50-річчя Карпатського біосферного заповідника
(8 червня 2018 р.)

Науково-популярне, публіцистичне видання

Федір Дмитрович Гамор

ЕТАЛОН ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЛІСОВИХ ЕКОСИСТЕМ ТА ПРИРОДООХОРОННОЇ СПРАВИ

*Про деякі історичні аспекти створення та розвитку
Карпатського біосферного заповідника
з нагоди його 50-річчя*

Літературна редакція В.В. Кухти
Переклад на англійську В.М. Губко
Комп'ютерна верстка О.В. Борика
Дизайн обкладинки Ф.Д. Гамора та О.В. Борика
Фото В.І. Зелінського та з архіву Ф.Д. Гамора

Printing of this book was sponsored by the Swiss Federal
Research Institute WSL in the framework of the project «Cooperation
in forest research Ukraine-Switzerland», funded by the State Secretariat
for Education, Research and Innovation SERI, Bern, Switzerland

Друк цієї книги здійснено за спонсорської допомоги Швейцарського
федерального науково-дослідного інституту WSL в рамках проекту
«Співпраця у лісових дослідженнях України та Швейцарії»,
що фінансується Державним секретаріатом освіти, досліджень
та інновацій SERI, Берн, Швейцарія

Електронна версія книги розміщена на веб-сайті
Асоціації природоохоронних територій України:
<http://www.zapovidnyk.org>
та Карпатського біосферного заповідника:
<http://cbr.nature.org.ua>

Підписано до друку 17.09.2018 р.
Формат 70x100/16. Ум. друк. арк. 7,94.
Папір офсетний. Друк офсетний. Наклад 300 прим.

Видавець: ТЗОВ «Растр-7»
79005, м. Львів, вул. Кн. Романа, 9/1, тел./факс.: (032) 235-52-05
rastr.sim@gmail.com
Свід. суб'єкта видавничої справи ЛІВ № 22 від 19.11.2002 р.

Друк: ФОП Кичма І.В.
м. Львів, вул. Зелена, 162, тел.: 032 244 21 41
igorkychma@gmail.com

ISBN 978-617-7726-11-0

